

سرائیکی

سہ ماہی

بہاولپور

ہن تھی فریدا شاد دل مونجھاں کوں ۛ کر یاد دل
جھوکاں تھیں آباد دل لہا تھیں ۛ وہی ہک مٹی

قافلہ حجاز میں ایک حسین بھی نہیں

بیشکش ... مختار احمد پیرزادہ

”حضور اقدس صلی اللہ علیہ وسلم کی محبت کا تقاضا ہے کہ جو جو انھیں محبوب تھا، ہم بھی انھیں چاہیں اور ان سے پیار کریں۔ اگر ہم ایسا محسوس نہیں کرتے تو خود حضور پاکؐ سے ہماری محبت میں نقص ہے اور ہزار ہم محب رسولؐ ہونے کا دعویٰ کریں اگر یہ کیفیت نہیں ہے تو یہ حب رسولؐ محض ایک فریبِ نفس ہے۔“

(مولانا سید ابو بکر غزنوی)

حدیث شریف --- حسنؑ اور حسینؑ جنت کے نوجوانوں کے سردار ہیں (ترمذی)

”حضرت امام حسینؑ تاریخِ انسانیت کے ماتھے کا وہ جھومر ہیں جو آنے والی نسلوں کے لیے مشعلِ نور بن کر چمکتا ہے اور نسلِ انسانی حق و صداقت کی راہوں پر چلتی ہے۔ امام عالی مقام نے اپنی ایمانی قوت سے باطل کی دیواروں کو مسمار کر دیا اور قرآنِ کریم کی تعلیمات و نظریات کی تبلیغ و اشاعت میں جو رکاوٹیں پیدا کی جا رہی تھیں انھیں جان دے کر راستے سے ہٹا دیا اور اہل عالم کو بتا دیا کہ اسلام ملکیت کا علمبردار یا حامی نہیں بلکہ سلطانی جمہور کا پیامبر اور محافظ ہے۔“

(کلیم اختر)

قافلہ حجاز میں ایک حسینؑ بھی نہیں
گرچہ ہے تابدار ابھی گیسوئے دجلہ و فرات

بیاد۔ سید نذیر علی شاہ (مرحوم)

سماہی

سرائیکی

بہاولپور

ترجمان :- سرائیکی ادبی مجلس

شمارہ نمبر ۲۳

اپریل، مئی، جون ۱۹۹۵ء

جلد نمبر ۱

* مشاورت *

پروفیسر ڈاکٹر اسلم ادیب

ڈاکٹر نصر اللہ خاں ناصر

* ادارت *

سید دین محمد شاہ

نواز کاوش

محمد سلیم شہزاد

* سرکولیشن مینجر *

اجمل ملک

* مشیر قانون *

عبدالقیوم اعوان

مقام اشاعت :- جھوک سرائیکی بہاولپور

قیمت فی پرچہ ۵ روپے
سالانہ ۶۰ روپے

تذیر

سورة البقرہ \ ترجمہ ... سید دین محمد شاہ
نعت شریف \ سلطان قادری (لودھراں)
گالہ مہار \ سید دین محمد شاہ
حضرت خواجہ نور محمد مہاروی محبوب رب العالمین \ مختار احمد پیرزادہ
کلام فرید (کافی) \ ترجمہ ... مولوی عزیز الرحمن مرحوم
پاکستان دا محسن -- اساذ صادق دوست \ سید دین، ابن حسن
تکلف برطرف (اردو) \ سید دین محمد شاہ
پیغام \ بدرالاسلام
علامہ اقبال تے اوندی فارسی شاعری \ محمد نواز انیس پیرزادہ
سئیں شوکت ہاشمی دی نظم دا ویورا \ ڈاکٹر نصر اللہ خاں ناصر
غزل \ صاحبزادہ ریاض رحمانی
سرائیکی غزل دا نمائندہ شاعر -- ریاض رحمانی \ محمد اسلم یمتلا
لکھ یا ترا \ صابر چشتی
سادل \ ارشاد متین
کچھ گالھیں شاعری بارے \ ارشاد تونسوی
خواجہ غلام فرید \ شفیق الماس (لودھراں)
سیت دے رو دھے \ عبدالباسط بھٹی
محمد بخش نوروزی شاعری \ فدائے اطہر

SARAIKI

بسم الله الرحمن الرحيم

البقرہ

The Cow

الذین ینقضون عہد اللہ من بعد میثاقہ ویقطعون ما امر اللہ بہ ان یوصل و
یفسدون فی الارض۔ اولئک ہم الخسرون ۵ (۲۷)

Who break the covenant of Allah
after its confirmation and cut
asunder what Allah has ordered to
be joined, and make mischief in
the land, these it is that, are the
losers.

جیڑھے اللہ نال پکا اقرار کرن دے بعد پھر
ویندن اتے جیڑھے کم (رشتہ قرابت) دے
جرمے رکھن دا اللہ نے حکم ڈتے اوندی پرداہ
نی کریںدے، اتے زمین تے فساد کریںدن،
اوہے لوک نقصان چسین۔





نعت شریف

سلطان قادری (لودھراں)

اساں کوں ہے بس تیڑے در دا سہارا
جھٹھاں تیڑی رحمت دا بھریا غزنیہ

تیڑے در تے آگئی میں بن تے سوالی

مراں تیڑے در دی زیارت میں کرتے

تیکوں پکھ تے سورج دی لہندے تے
چرھدے

ہے اعلیٰ تے ارفع تیڑی شان سوہنا
اسا کوں ہے بس تیڑے در دا سہارا

مدنی مسٹھا سوہنا عربی دلارا
ایہا شوق دل وچ ڈیکھاں مدینہ
رب تیڑا ماہی توں رب دا ہیں پیارا
توں محبوب رب دا تیڑی شان اعلیٰ
تیڑے کیتے ڈول جگ ایہ بنیا ہے سارا
ہک وار سڈگن میکوں اپنے در تے
بدل ونجے میڈی وی قسمت دا تارا
تیڑیاں خود صلاتاں خدا یسٹھا پڑھدے

چن وی نیندا ہے تیڑا اشارا
ازل توں ابد تک توں سلطان سوہنا
تیڑے باجھ کہیں دا نی تھیندا گزارا

گالھ مہاڑ

= = = = = 0 = = = = =

سید دین محمد شاہ

چھوٹے لا اسان شیدن کھیڈ دے ہا سے - زمین تے ست خانے بناتے ہک پھکری گول چا کیتی ، شیدن بن گئی - ہک جگھ تے ٹپن والی ایس کھیڈ وچ پھل ، ڈوھ ، ترچھ دے برابر خانے تے اوندے بعد ، نانی - نانی دا خانہ اتنا چھوٹا ہوندا ہا جو شیدن مشکل نال ویندی ہئی - لکیر تے شیدن آنجے تاں واری ختم - جے شیدن ٹھیک پے وی ونجے تا پیر نال کڈھن مشکل - اونوے وی شیدن نانی وچ چلی ونجے تاں واری گل پل - ہیں گالھوں اکھیندے ہا سے ، نانی ہل ہل دے پکوڑے کھو لسی ، اوندے بعد ٹاپو ، گھڑا گھڑاپو ، تے ول دولن دریا ٹپناں پوندا ہا -

اساڈے زمانے دے بعد وقت بدلایا تاں شیدن دے خانے وی بدل گئے - اوندے بول وی بدل گئے - سدھے سدھے خانیاں دی جاتے اڑنگ بونگ خانے آگئے - نانی دے ہل ہل پکوڑیاں دی بجائے ، آئی ایم نو ، (I am no) آگیا - سپہ نی جو آکھن والے یا آکھن والی دا مطلب کیا ہوندے تے سمجھن والے کیا سمجھن - پراپو یں معلوم تھیندے جو بحیثیت صدر ، سرائیکی ادبی مجلس ، تے بحیثیت مدیر سہ ماہی " سرائیکی " اسان I am no کر ڈتے گئے ہیں -

ہک ڈاکٹر صاحب دا اکھن ہے جو اے مدیر ، اروپے مہینہ چندہ رکنیت پریس کلب کیوں گھندے ؟

مدیر این رعایت دا مستحق نہیں۔ ایسے اتے ایسوا احسان تھوڑا ہے جو اسساں اکیوں، مدیر، بناڈے۔
ایں شخص دی شہر وچ ساری ٹورا ساڈے ہیں اعزاز دے طفیلیوں اے!

چھوٹے ڈاکٹر صاحب نے صدر دی تحریری جواب طلبی ایں کیتی۔۔۔

۱۔ اخبارات کے بل سمجھ سے بالاتر ہیں کہ آخر ان کی دفتر کو کیا ضرورت ہے۔ اور اگر یہ گھر کا بل ہے تو دفتر اسے کیوں ادا کرے۔

۲۔ ٹیلی فون کے بل ہر ماہ کس سلسلے میں آرہے ہیں۔ اور اگر دفتری کالوں کے لیے ہے تو کس کی منظوری سے ایسا ہو رہا ہے؟

نہ تاں دڈا ڈاکدار تے نہ چھوٹا ڈاکدار اے اعتراض فریہندے جو مجلس دی آمدنی ہک ہزار روپیہ سالانہ ہوندی ہئی۔ اے۔ کس کی منظوری سے "ہک لکھ روپیہ سالانہ کراڈتی گئی ہے؟ جھوک دیاں کچیاں کندھاں ہن، سراں دے بوٹے۔۔۔۔۔ کتے روڑدے ہن۔ ڈوجھے تریجھے مہینے ہک ڈیہنوار دفتر دار کھلدا ہا۔ اے۔ کس کی منظوری سے "سبزہ تے شادابی آئی! معیاری کتاباں تے سہ ماہی رسالہ چھپدا پئے۔ دفتر روزانہ کھلدا۔۔۔۔۔ جشن منیندے پنن۔ وزراء، کمشنر ہوراں تے دانشوراں دی تواضع تھیندی اے۔ مجلس دا وقار اچا تھئے۔

I am no سہی پر معمولی چھنڈک پھوک نال مجلس کوں اسساں اسلام آباد، لاہور، کراچی، کوئٹہ تے سارے وسیب وچ نیک نامی نال متعارف کرڈتے۔ "کس کی منظوری سے ایسا ہو رہا ہے!"
پریس کلب دا چنڈہ، ٹیلی فون بل تے اخبار دی شکل وچ دفتری مراعات اوں صدر تے مدیر کیتے جیڑھا لکری دی کرے تے چپراس گیری وی، سب ملاتے ۳۰۰ روپیہ ماہانہ دے برابر اعزازیہ ناقابل برداشت ہے! نومبر ۱۹۵۵ انتخابات دا مہینہ ہے۔ ڈیکھ گھنسون گاہے کیویں بل ویندن!

حضرت خواجہ نور محمد مہاروی محبوب رب العالمین

مختار احمد پیرزادہ

جتنے رسالے تے کتاباں لکھن والے مختاں کرتے چھویندے ہن تے اہناں رسالاں تے کتاباں دی ہک تاریخ مرتب تھی ویندی ہے۔ اہناں تحریراں کونوں ہر آون والے زمانے دا علم دا ذوق شوق رکھن والا بندہ فائدہ حاصل کریندا ہے۔ تے ایں طریقے دے نال ہک علم دے ڈیوے وچوں بیا علم دا ڈیوا بلدا رہندا ہے۔ ہن علم دے سوچھلے کون دا نشور ادب آہدے ہن۔

ادب دی تعریف کیا ہے؟ اساں تاں اپنیں آقا حضرت محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دے فرمان ذیشان کون جاندے ہن۔ حضور پاک نے فرمایا:

الہم انی اعوذ بک من علم لا ینفع

”اے اللہ میں اوں علم کونوں تیڈی پناہ منگدا ہاں جیڑھا علم نفع نہ ڈیوے۔“

علم کونوں نفع دی مراد انسان دی چنگائی، اوندے اخلاق کون سنوارا اور اللہ دے احکامات دے مطابق زندگی گزارا ہے۔ نفع کونوں دنیا دی حرص تے اخلاق خراب تھیون دے طریقے ہنیں۔

عقل حکمت سے ہو بے بہرہ تو آشوب و فساد

علم اخلاق سے عاری ہو تو آزار و سزا

ایں حقیقت کون دلوں تسلیم کر گھنن دے بعد علم تے ادب دا پیاسا اسلاف سالفین دی زندگی

دے حالات، معمولات، فرمودات کو تلاش کرادی طرف رجوع کریندا ہے۔

اساں ارج اپنیس علم دی پیاس کوں بھجاوون واسطے بہاولپور دی علم و ادب دے نال مہکدی ہوا سرزمین دی اوں شخصیت دی طرف رجوع کریندے ہیں جنہاں دا برکت والا ناں "نور محمد مہاروی" ہا۔ آپ حضرت رحمۃ اللہ علیہ بہاولپور دے تے پنجاب دے بہمنہ سارے ولی اللہ کرام دے سردار ہن۔ آپ کوں حضرت مولانا فخرالدین دہلوی دے خلیفہ اعظم ہوا دا شرف حاصل ہا۔ آپ دے معرفت دے درجات شانناں والے ہن۔ سارے ولی اللہ کرام نے آپ کوں قبلہ عالم دا لقب ڈے تے انہاں دی عظمت کوں مناں۔ آپ دا دربار عالیہ چشتیاں منڈی دے شمال وچ پرانی چشتیاں دے وچ جلوہ افروز ہے۔ آپ دا عرس ہر سال یکم ذوالحجہ شریف کونوں ترے ذوالحجہ تک تھیندا ہے۔ ایس عرس مبارک وچ اللہ دے بہمنہ نیک بندے شرکت کریندے ہن تے حضرت قبلہ عالم دی روحانی فیوض و برکات کونوں فیض یاب تھیندے ہیں۔ حفظ قرآن پاک دے بعد خواجہ نور محمد مہاروی نے مختلف مقامات دا سفر کر تے دینی علوم حاصل کیتے۔ علم حاصل کرا دے واسطے آپ ڈیرہ غازی خاں، لاہور تے دہلی وچ پہنچے۔

آپ دینی علوم حاصل کرا دے نال نال مرشد کامل دی سیک وچ بہمنہ بے چین رہندے ہن۔ محبوب دے نال ملاقات دا ویلا جیویں جیویں قریب آندا گیا آپ دے دل دی تڑپ ودھدی گئی۔۔۔

وعدہ وصل چوں رسد نزدیک
آتش شوق تیز تر گردد

روحانی کشش دی حکمت ارج دے مادی دور وچ کون سمجھ سگدا ہے۔ خواجہ نور محمد رحمۃ اللہ علیہ دی طلب صادق نے محبوب کو ملوا ڈتا۔ حضرت مولانا فخرالدین اورنگ آباد توں سفر اختیار کرتے دہلی آگئے تے فرج جہاں سائیں نے نور محمد کوں قبلہ عالم بنا ڈتا۔

حضرت خواجہ نور محمد مہاروی دے ہک خادم نے عرض کیا، میں ہک خواب ڈٹھا ہے اوندی

تعبیر تاں فرماؤ! آپ نے ایہ شعر پڑھا:

نہ شبم نہ شب پرستم کہ حدیث خواب گویم
چ غلام آفتابم ہمہ ز آفتاب گویم

ترجمہ --- میں نہ رات ہاں تے نہ میں رات دا پرستار ہاں - نہ میں خواباں دیاں گالھیں کریدا ودا ہاں -
 میں ہاں عالم معرفت دے آفتاب دا غلام ہاں - ہیں واسطے آفتاب دیاں گالھیں کریدا ہاں -
 آپ دا وصال ۳ ذی الحجہ ۱۲۰۵ھ کوں تھیا - حضرت خواجہ محمد بخش رحمۃ اللہ علیہ خیرپوری مٹ
 لدانی نے آپ دی مبارک جڑ پڑھائی -

نواب غازی الدین حاں نے تاریخ وفات لکھی ---
 حیف واویلا جہاں بے نور گشت

۱۲۰۵ھ

حضرت خواجہ نور محمد مہاروی دے اعلیٰ نسب عائدان وچ حضرت خواجہ امام بخش مہاروی بہنہ
 عالم تے فاضل بزرگ گزرے ہن - حضرت خواجہ امام بخش نے علم دا فیض پھیلایا - انہاں نے پنج
 کتاباں لکھیاں - علم دا ذوق رکھن والے آج وی انہاں کتاباں کوں پڑھ تے بہنہ فیض حاصل کر سگدے

ہیں ---

۲ - مخزنِ حِشّت

۳ - پنج گنج

۱ - گشتِ اسرار

۳ - مکتوبات

۵ - دیوانِ عاجز



چودھری عبدالمجید

سابق ایم پی اے و سابق میئر بہاولپور

کی طرف سے جشنِ فرید کے موقع پر

سرائیکی ادبی مجلس

کو گرانقدر عطیہ سے نوازنے پر جملہ اراکین سرائیکی ادبی مجلس ان

کا شکریہ ادا کرتے ہیں - (ادارہ)

کلام فرید (کافی)

ترجمہ: علامہ محمد عزیز الرحمن مرحوم،

پیشکش: --- سید دین محمد شاہ

سرائیکی

اردو

تیڈے تیراں تیر چلایا
تیریاں تیراں شور مچایا
(اے محبوب) تیری آنکھوں نے تیر چلائے اور
تیرے اشاروں نے شور برپا کر دیا۔

.....*

المست لکھ ہزار ہزار
عاشق مار گنوا یا
ہزاروں مست اور لاکھوں عاشق مر کر
گنوا دے۔

.....*

ابراہیم اڑا اڑا اڑا
بار برہوں سر چایا
ابراہیم علیہ السلام نے تیری محبت کا
جو بوجھ سر پر اٹھایا تو تو نے اسے (نمرود کی) آگ میں
تھونک دیا۔

.....*

صابر دے تن کیڑے نکھے
موسیٰ طور جلا یا
صابر ایوب علیہ السلام کے بدن میں کیڑے
ڈال دئے اور حضرت موسیٰ علیہ السلام کو (جلوے کی
خاطر) طور کی طرف لے گیا اور وہ پہاڑ جلا دیا

.....*

زکریا کلوتر کھوٹ
پرا یو کوحایا
حضرت زکریا علیہ السلام کو تو نے آڑے
سے چرا دیا اور حضرت یحییٰ علیہ السلام کو عروسی شہاب
میں قتل لرا دیا۔

.....*.....
 حضرت یونس علیہ السلام کو مچھلی کے
 پیٹ میں ڈالا اور نوح علیہ السلام کو طوفان کی آزمائش
 میں ڈالا۔

یونس پیٹ مچھی دے پایو
 طوفان لڑ پایا

.....*.....
 امام حسن رضی اللہ تعالیٰ عنہ
 کو مدینے میں زہر کا پیالہ پلایا گیا۔

ماہ حسن کوں شہر مدینے
 زہر دا جام پلایا

.....*.....
 کربلا میں تلوار چلا کر ایک بہت بڑا
 حادثہ برپا کرایا گیا

کربلا دھج تیغ چلایا
 حادثہ کرایا

.....*.....
 شمس الحق کی چڑی اتروائی گئی
 اور سرمد شہید کا سر کاٹا گیا

شمس الحق دی کھل اہوایو
 سرمد کپوایا

.....*.....
 حسین بن منصور حلاج کو دار پر
 چڑھا کر مستی کا سوانگ رچایا گیا۔

ماہ منصور چڑھایو سولی
 مستی سانگ رسایا

.....*.....
 مجنوں کی خاطر لیلیٰ کے بھیس میں
 سو سو طرح کے ناز دکھائے۔

مجنوں کارن لیلیٰ ہو کر
 سو ناز دکھایا

.....*.....
 خسرو اور فرہاد کی خاطر
 شیریں نے اپنا نام رکھا لیا۔

خسرو تے فرہاد دی خاطر
 شیریں نام دھرایا

درد دا بار اٹھایا ہر ہک ہر ایک نے درد (محبت) کا بوجھ
اپنا وقت نبھایا اٹھا کر اپنا وقت کاٹا (سر کیا)

...

کر قربان فرید سر اپنا اے فرید تو اپنا سر قربان کر
تیزا دارا آیا (کیونکہ) اب تیری ہی باری ہے۔

...



!

محکمہ اطلاعات و ثقافت

دے تعاون دا

بہنہ بہنہ شکریہ

سرانیکی ادبی مجلس - بہاولپور

پاکستان دامحسن --- اساذصادق دوست

تدوین: ابن حسن

اعلیٰ حضرت صادق محمد علی عباسی ۲۴ مئی کوں اللہ کوں پیارے تھی گئے ہا۔ مرحوم نواب صادق محمد علی سابق ریاست بہاولپور وچ وسن والی تمام رعیت دے برابر دے تے بچے دوست تے غمخوار ہن۔ اعلیٰ حضرت دی برسی دے موقعے تے بہاولپور دی علمی ادبی اور صحافتی عظمیاں تے شانناں دے امین علامہ منظور احمد رحمت مدیر ہفت روزہ "مدینہ" نے اعلیٰ حضرت دی یاد وچ جو کچھ لکھا ہے او سونے دے حرفاں نال تارتخ وچ لکھا ویسی۔۔۔

"اے صادق محمد عباسی! تیڈا ناں تیڈی بادشاہی دازمانہ، تیڈیاں قربانیاں، تیڈے وڈیاں شانناں والے کارنامے، تیڈی عوام نال پچی دوستی، تیڈا رعیت دے نال خلوص تے سب توں آخر وچ تیڈی پاکستان دے نال وفا، محبت ہمیشہ تارتخ دا حصہ رہی۔"

(ہفت روزہ "مدینہ" ۲۴ جولائی ۱۹۹۵ء، سرائیکی ترجمہ)

آؤ ہن اعلیٰ حضرت دی اپنی آواز وچ سٹوں۔ جہاں لوکاں دے دلاں وچ ارج وی صادق دوست دی محبت موجود ہے او اعلیٰ حضرت دی آواز کوں ہواواں وچ فضاواں وچ گونجدا ہو یا ارج دی سن گھنسن

اعلیٰ حضرت دا ۳۰ اکتوبر ۱۹۵۵ء دا خطاب

"اگر میڈے دور حکومت وچ تہاں لوکاں کوں کوئی تکلیف تھی ہووے تاں تہاں میگوں معاف کر ڈوائے۔ میں اللہ کونوں وی معافی دا خواستگار ہاں۔

تہاں لوکاں کونوں میڈی محبت دا مطالبہ اے ہے جیڑی وفاداری نال تہاں میڈی اطاعت کیتی ہے ہوں وفاداری تے عقیدت نال حکومت پاکستان دی اطاعت کرائے۔ ہن اساں ہک قوم ہیں اور

اساڈے سارے فائدے سانجھے ہن۔

علامہ رحمت اللہ ارشد --- ۲۹ ستمبر ۱۹۶۹ء --- انٹرویو چٹان

بہاولپور کوں مغربی پاکستان وچ شامل (ضم) کریندے ویلے صادق محمد خاں عباسی مرحوم دی قربانی دی کہانی --- وزیر اعظم محمد علی بوگرہ دے کمرے وچ حمام والیان ریاست، گورنر جنرل غلام محمد ملک اور ارکان کابینہ موجود ہاں۔ میں (نواب صاحب) نے صرف اتنا آکھا، ریاست دے ترحمی لکھ عوام میڈے زر خرید غلام نہیں ہن۔ میں انہاں دا امین تے کسٹوڈین ہاں۔ اگر تساں میکوں ایں گالھ دا یقین ڈواؤ کہ تساں میں کونوں زیادہ بہتر کسٹوڈین ثابت تھیوتاں میں ایں امانت کونوں دستبردار تھیون واسطے تیار ہاں۔

محمد علی بوگرہ دا جواب

یورپائی نس اساں نہ صرف بہتر امین ثابت تھیوں بلکہ بہاولپور دے عوام نال اساں ترجیحی سلوک وی کریوں۔

(تحقیق محمد عبدالجید پیرزادہ مرحوم - چیف ایڈیٹر ماہنامہ "گامزن" - بہاولپور --- مضمون بہاولپور کی محرومیوں کی افسوسناک داستان --- مارچ ۱۹۹۱)

ہک سوال ؟

اساڈے صادق دوست نال جیڑھا وعدہ کیا گیا او وعدہ پورا کیا گیا ہے ؟ اعلیٰ حضرت صادق

دوست سائیں اہواولپور دا کوئی والی وارث نہیں رہ گیا۔

صادق دوست سائیں دی مونجھی مونجھی اواز آندی ہے۔۔

جمن کو اس لیے مالی نے خون سے سینچا تھا
کہ اس کی اپنی نگاہیں بہار کو ترسیں

(شعر۔۔ امیر شریعت سید عطاء اللہ شاہ بخاری)



*

مینجنگ ڈائریکٹر

چولستان ڈیولپمنٹ اتھارٹی

میاں بشیر احمد

نے حشن فرید ۱۹۹۵ء کے موقع تے

خطیر عطیہ عنایت کیتا

اساں انہاں دے بہنہ شکر گزار ہیں

سرائیکی ادبی مجلس - بہاولپور

تکلف بر طرف

سید دین محمد شاہ

: * : * : * : * : * : * : * : * : *

استاد صاحب سبق پڑھا رہے تھے۔ انہوں نے جماعت کو ”موسلا دھار“ کے آسان معنی سمجھائے۔ ”موسلا دھار کا مطلب ہے تیز تیز، یعنی رفتار سے“ اور پھر انہوں نے ایک ہوہنا رکھے کہا، ”بیٹا اس لفظ کو اپنے جملے میں کس طرح استعمال کرو گے۔ شاباش، کوشش کرو۔“ طالب علم نے کچھ سوچ کر کہا ”میرا کتا بہت موسلا دھار دوڑتا ہے۔“

آہ، زندگی کی رفتار کتنی تیز جا رہی ہے؟ یہ رفتار شاید طالب علم کے کتے سے بھی زیادہ موسلا دھار ہو چکی ہے۔ آپ نے دیکھا نہیں کہ ٹماٹر کا بھاؤ سیب کے برابر ہو گیا ہے اس طرح دال نے گوشت کو مات دے دی ہے۔ ہم لاکھ کوشش کریں کہ وقت کے ساتھ چلیں مگر نہیں۔ ہم وقت کی گرد کو بھی نہیں پہنچ سکتے۔

وقت کی گرد تو نہیں ہوتی، مگر سوچنے کی بات یہ ہے کہ محاورے جنم کیسے لیتے ہیں؟ کوئی تیز رفتار چیز گزرے تو دھول تو اٹھتی ہے۔ اور تیز رفتار چیز کی دھول بھی تیز رفتار ہوتی ہے۔ واقعی ایسی دھول کو پہنچنا بہت مشکل ہے۔ ہوہنا طالب علم نے جس طرح لفظ کو جملے میں استعمال کر کے اس کا مفہوم سمجھایا ہم بھی اس محاورے کا استعمال یوں سمجھاتے ہیں کہ --- محترم صدر مملکت، جناب سردار فاروق احمد خاں لغاری صاحب ہر ماہ چوٹی

دیریں کا دورہ فرماتے ہیں۔ وہاں ان کے پہنچنے سے پہلے علاقے کی بہتر سے بہتر صفائی، بہتر سے بہتر مرمت ہو جاتی ہوگی۔ عوام کے اچھے کام سنور جاتے ہونگے۔ رہی سی کسر کھلی ہیکری میں لگتی ہوگی۔ مختلف دود کی ملاقاتیں، مستحقین میں امدادی چٹکیوں کی تقسیم، اکس مالکانہ حقوق۔۔۔۔۔ کارخانے، کالوں کے وجود میں آنے سے پہلے ان کے افتتاح سے پہلے سنگ بنیاد، سنگ بنیاد سے پہلے نالیاں، تالیوں سے پہلے دعائے خیر، اور دعائے خیر سے پہلے۔۔۔۔۔ خیر، چھوڑیئے۔

بات محاورے کی ہو رہی تھی کہ: گرد کو ہنچا (یا نہ ہنچا)۔ محاورے کا افتتاح کس نے کیا ہو گا؟ ہم بہت چھوٹے سے اور مختصر آدمی ہیں۔ ہم تو بس اتنا سمجھتے ہیں کہ بہادرپور کے عوام صدر صاحب کی گرد کو بھی نہیں ہنچ سکتے۔ حالانکہ انہیں بہادرپور میں بھی قدم رنجہ فرمانا چاہئے۔ ہم بھی "مستحقین" میں سے ہیں۔ یہاں معذور افراد بھی، ہر قسم، بکثرت دستیاب ہیں۔ مگر آج تک کسی کو اسلام آباد نہیں بلایا گیا۔ دس دس ہزار روپے کی چٹکیوں کی وصولی رد کرنے کی گستاخی کا ہمیں تصور تک نہیں۔ گلیاں بازار، ہمارے ہاں بھی ٹوٹ پھوٹ کا شکار ہو سکتے ہیں۔ نئے کان نہ سی، موجودہ کالوں میں "سرائیکی" مضمون کی تدریس شروع ہو جائے تو ہم موجودہ سرکار، سرکاری جماعت، جماعت کے جیالوں کے بال بچوں کو دعائیں دیں گے۔ ڈیزہ والے ہمارے "تل وطنی" ہیں، بھائی ہیں ہمیں وہاں کی ترقی اور خوشحالی کا سن کر بہت خوشی ہوتی ہے۔ مگر یہ حقیقت اپنی جگہ پر ہے کہ ہم اپنے بھائیوں کی خوش بختی کی گرد کو بھی نہیں ہنچ سکتے۔

دوسروں پر اعتراض کرنے کی بجائے ہم اپنے گریبان میں کیوں نہ جھانکیں کہ گزشتہ سہ ماہی میں موسم بہار تھا، اور اس موسم میں ہمارے ہاں ۸۵ سے ہر سال "جشن بہاراں" منعقد ہوتا تھا۔ غریب کی جوانی کی طرح بہار بھی مختصر ہوتی ہے۔ پھر اس مختصر بہار کو بھی نظر لگ گئی۔ اس لئے ہمارے مہربانوں نے فیصلہ کیا کہ جشن بہاراں کی بجائے "جشن فرید" منایا جائے۔ ہم خدمت تو کر سکتے ہیں مگر ذہنی انتشار میں کام نہیں کر سکتے۔ جشن کے بارے میں جب نزاع کی صورت پیدا ہونے لگی، ہم ہی پیچھے ہٹ گئے تاکہ

فکراؤ اور کشیدگی کی وجہ سے مجلس کو کوئی نقصان نہ پہنچے۔

ہمیں بنیاد پرست سمجھ لیں یا دقیانوس، ہمیں بہار سے دلی لگاؤ ہے۔ موسم بہار سے ہماری وابستگی کا عالم یہ ہے کہ اگر کوئی ہم سے ہماری عمر کے بارے میں سوال کرتا ہے تو ہم کہتے ہیں، اماں، ہم نے،، بہاریں ہی تو دیکھی ہیں۔ بس ہماری اسی بات سے "مہربان" چمکتے ہیں۔ دراصل انہیں ڈر ہے کہ کہیں سبھی آپ نہ ہو جائے۔ ان کی سوچ یہ بھی ہے کہ آندھیاں اور سیلاب بھی تو ملک میں ہر سال آتے ہیں، اور باقاعدگی کے ساتھ، تو ہم اپنی عمر کی گنتی طوفانوں یا سیلابوں کے حوالے سے کیوں نہیں نلپتے۔ بات کچھ ہی ہو۔ ہم ضعیف ضرور ہیں، بے شک ہماری عمر کی الٹی گنتی Count Down شروع ہے۔ تاہم ہمیں کوئی بہار سے الگ نہیں کر سکتا۔ اس لئے ہم "جشن" سے الگ ہو جانے ہی میں عافیت سمجھتے ہیں۔ عزت سادات کا مسئلہ ہے!

جہاں عمر کا حوالہ آئے اور سیلاب کا ذکر بھی ہو تو حضرت نوح علیہ السلام ضرور یاد آتے ہیں۔ سنا ہے کہ حضرت نوح کے زمانے میں لوگوں کی عمریں بہت لمبی ہوتی تھیں۔ ایک اوسط درجے کا فرد ہزار برس تک کھینچ جاتا تھا۔ آپ یوں سمجھیں کہ آج کل کی طبعی عمر کے برابر تک تو حضرت نوح علیہ السلام کے جیالے نپل چوستے رہتے ہونگے۔

ان کے نپل سے ہمیں اپنا بچپن یاد آیا۔ اور یہ کوئی برائی نہیں۔ "بری بات" تو یہ ہے کہ ہمارے پاس اپنے بدخواہوں کے لئے بھی خیر خواہی کے سوا کچھ نہیں اور وہ ہماری اس کمزوری کو بھانپ گئے ہیں، اور کافی عرصہ سے

۔۔۔ کتناں سال اے، تے ایو حال اے



گورنمنٹ آف دی پنجاب
الڈریشن، کلچر ایڈیوٹھ افیئرز

سیکرٹری

ڈیپارٹمنٹ

پیغام

یہ جان کر بے انتہا مسرت ہوئی ہے کہ سرانیکی ادبی مجلس بہاول
پور لسانی تفرقہ بازی یا علاقائی معافرت سے بالاتر، غیر سیاسی ادارے کی
حیثیت سے ادب و ثقافت کی خدمت کر رہی ہے۔

ہر خطے کا اپنا حسب ہوتا ہے، اور وسیع سرانیکی خطے کی ہتھنڈ اور
مزاج سے دیگر علاقوں کو متعارف کرانے کے لئے مجلس نے جس طرح ذمہ
داری سنبھالی ہے وہ مبارکباد کی مستحق ہے۔ اسلامیہ یونیورسٹی بہاول پور
سے ایم اے سرانیکی کورس کے اجراء اور لاہور ٹی وی اسٹیشن سے ہفتہ وار
سرانیکی نشریات مجلس کی موثر کارکردگی کی اعلیٰ مثال ہے۔

یہ حقیقت ہے کہ علاقائی سطح پر مقامی زبان، ادب کے فروغ سے
ملکی سطح پر قومی زبان و ادب کو تقویت ملتی ہے۔ قومی تصور کے اس نیک
مقصد کے حصول کے لئے سید دین محمد شاہ، صدر سرانیکی ادبی مجلس کی
مساعی قابل ستائش ہیں۔

مخلص

دستخط

(بدرا الاسلام)

سید دین محمد شاہ،
صدر سرانیکی ادبی مجلس،
بہاولپور۔

علامہ اقبال تے اوندی فارسی شاعری

محمد نواز انیس پیرزادہ

حتیٰ یی اوڑکی زندگی دے نظام کو بہوں کھول تے بیان کرن کیتے علامہ اقبال نے اپنے واسطے جیڑی راہ چن گدی ہے تے او فارسی شاعری دی راہ ہے۔ اصل گالھ اے ہے جو عربی دے بعد جیڑی ہختہ تے وسیع زبان ہے او فارسی زبان ہے۔ اساڈے وڈکے نے بزرگاں نے علی تحقیق تے ادبی ودھادے تے ارتقادی جیڑی وی کوشش کیتی تے جیویں ہتھ پیر مارے ہن او پچلے عربی زبان وچ ہن تے بعد وچ اے سب کچھ، اے اساڈا سارا علمی سرمایہ، ادبی تے ثقافتی ورثہ فارسی وچ ہے۔

اساڈی تاریخ ایں گالھ دی تاں گواہ ہے جو اسلام دے آوٹن دے بعد علم، اخلاق تے ادب دے میدان وچ جتنا وی ودھادہ تھیا، جتنے اضافے تھے، جتنی جدت آئی، جیڑھیاں وی نویاں تے اچھوتیاں گالھیں تھیاں او سب دیاں سب عربی فارسی دا سہنپ ہن۔ اہناں سارے اضافوں تے ترقیاں کوں عباسیاں دے دور حکومت وچ اٹھاں دے اٹھ کتاباں دے لکھدے ہن۔ ابو الہزیل سنویں تے ابن سینا ورگے دانشور تے سوہاں دی نویاں راہاں کھولن والے لوگ ہن۔ کچھ ابو الہزیل دیاں کتاباں دا ستر اٹھ لکھدے ہن۔ اے سارا علمی سرمایہ تے مال متاع مغرب نے اپنی انگریزی زبان وچ ترجمہ کر گنایا

تے دل بندے اتے اپنیں محقق دی عمارت تعمیر کیتی تے اداہناں ایماں تے اج ترقی
کر بندے ہوئے خلاواں تے فضاواں وچ وچ بجا ہے۔ اقبال ادعا ہے۔۔

نقش قرآن تہ دریں عالم

لشت

نقش ہائے کاہن و پاپا شکست

اقبال دے مطابق اے حقیقت ایں تھی جو جیڑھے ویلے ہی قرآن دی تعلیمات دے نقوش ایں
کرہ ارض اتے روشنی بن تے چمکے تان دل ایں سارے چکار دے حسن تے کشش وچ کاسن تے بے
وڈے وڈے سوچن والیاں دیاں سوچاں ایں لک گیاں تے ایں مٹ گیاں تے دل اہناں دا کتھنیں کوئی
نشان تے سپہ نہ ملدا ہا۔

ایں سارے چکار تے اہناں ساریاں روشنیاں دا مالک مرد مومن ہا، بندو مومن - ۱۱ او بندو
مومن جیڑھا اپنیں رب کوں رب جان تے، رب سمجھ تے، رب سونجنتے، ایں رب کوں پاک تے بے
مثال حقیقت سمجھ تے ایں ادھی تے سب توں وڈی حقیقت دے سامنے بندے وچ پیار بندا ہاتے دل
ایں شانناں والے رب دی شان تے دھاک اے ہے جو دل ہر شے فنا نظر آندی ہے۔ ایں پاک تے
الوہی حقیقت دے سامنیں بیاہر وجود مٹ دا معلوم تھیندا ہا۔

ڈیکھو دل اے ہیں منظر کوں اقبال فارسی وچ ایں پیش کر دکھایا ہے۔۔

بندو مومن ایں حق مالک است

غیر حق ہر شے کہ بینی ہالک است

ایں شعروچ لفظ ہالک استعمال تھیا ہے۔ اے تلمیح ہے۔ ایں تلمیح کوں قرآن دی ایں آیت شریف
کوں گدا گیا ہے۔۔

کل شیء ہالک الا وجہ۔ الخ

قرآن دے ایں فرمان نال اے ثابت تھی گیا جو کرو ارض دے اتے ہر شے جیڑھی اسا کوں موجود نظر
آندی ہے حقیقت وچ ادعا رضی ہے، اومٹ و نمٹن والی ہے۔ او صرف علامت ہے، ہک نقش ہے، ہک

تعمین ہے۔ حلق کائنات دے ارادے دا، اوندی مشیت تے اوندی مرضی دا۔ اے ہر شے صرف اوس
 ویلے تک موجود ہے جیڑے ویلے تک اے حلق تے مالک چاہندا ہے۔ جیڑے ویلے تک اوندی مرضی
 ہے۔ جیویں وی اوندی مرضی بدلی تے ارادے نے بیارخ اختیار کیتا تے دل اے ہر شے کیناں ہوی
 اے ایویں مٹ ویسی جیویں حرف غلط کو مٹاؤتا ویندا ہے۔ ایں واسطے جو "غیر حق" ہے، حق دے
 سامنھیں اونویں وی غیر دا وجود، وجود نہیں ہوندا۔ تے دل ایں حقیقت کوں خود قرآن نے "ہالک"
 قرار دے تے اوڑکی نٹے حتی بناؤتا ہے۔ دل اچھے ناں او ٹھوس حقیقتاں ہن جہناں کو اقبال دا نگوں
 فلسفیاں نے اپنیں تحقیق دے بعد من گداہاتے اے آکھن وچ ذرا وی نہ رکے ہن جو۔۔۔

چیت قرآن؟ خواجہ دا پیغام مرگ
 دستگیر بندہ بے ساز و مرگ

قرآن کیا ہے؟ اتھاں اقبال دا مخاطب ہر ادا انسان ہے جیڑا ایں کرہ ارض تے وسدا ہے۔ برا عظمیاں وی
 قید وی کھینے تے ناں کوئی حداں ہن۔ جغرافیہ ناں بس زمین دی تقسیم کوں سمجھن کیتے ہے۔ اے ناں
 او وڈیاں حقیقتاں ہن جو اے سارا جغرافیہ تے سارے برا عظم اہناں حقیقتاں دی وسعتاں گہرائیاں
 تے ڈونگھے پُن وچ گم تھیندے نظر آندے ہن۔

قرآن ناں ایوہوں جہیناں حقیقتاں دا اتنا وڈا سورج ہے، سجھ ہے، جیندیاں شعاواں دی تابکاری
 باقی ہر چیز، ہر وڈی شے، ہر خواجہ تے ہر متن دار شے دے واسطے وجودی سطح تے موٹ دا پیغام ہے۔
 پیغام مرگ ہے۔ اہناں ساریاں وجودی اکائیاں دی کوئی وی حیثیت کھینی۔ اے سب کچھ بے ساز
 مرگ یعنی بے حیثیت ہن۔ اتھاں ناں ہر غبارے وچوں ہوا لکدی نظر آندی ہے۔ ایں تراں للردا
 ہے جو۔۔۔

راستہ حق از ملک آمد نگوں

قریب ہا از دخل شاں خوار و زبون

حق دا ظاہر تھیون ہمیشہ باطل دی موت بن ویندا ہے۔ مستقل تے ہمیشگی، بنیادی تے الوہی حقیقت
 دے سامنھن ہر گلی تے کوچے وچ، ہر طرف خوار، نچل تے زبون تھی تے رہ ویندی ہے۔ خوار، مٹی ہوا
 زبون ہلاک تھیندی ہوئی محسوس تھیندی ہے۔ اقبال نے اے ساریاں صورتاں بغیر دلیل دے ہلاک

ہیں ڈسیاں - انہاں مختصر ٹیلیاں دی تفصیل قرآن پاک دی تفصیل آیات دی روشنیاں وچ انہاں حقیقتاں دا انہک روشن ثبوت ہن --

0 ان الملوک اذا دخل --- سالم آیت
 0 کنفس واحدہ --- تلمیح بآیہ شریفہ
 0 ما خلقکم وما بعثکم --- الخ
 0 ویسنلونک ماذا ینفقون --- الخ

بہر حال قرآن پاک وچ اے مادی کائنات دی حقیقت کوں کھولن دے سلسلے وچ او دلیلاں ہن جہناں کوں سامنے رکھتے اقبال نے فارسی دی شعری زبان وچ اعلان کر ڈتا ہے --

فاش گویم آنچه در دل مضمر است
 ایں کتابے نیست چیزیے دیگر است

جو کچھ میڈے دل وچ موجود ہے او میں کھل تے آکھدا ہاں جو اے کوئی روئین دی، معمولی تے عام کتاب کشنی - اے تاں کوئی بئی چیز ہے - بالکل وکھری چیز ہے - اے تاں او شے ہے جیندے وچ زندگی دا سارا جوار بھانا، ساری اوچ تھک، حیاتی دے سارے راز، حیاتی دی ساری تقدیراں کھل تے سامھنیں آ ویندے ہن ---

از ہم و زیر حیات آگہ شوی
 ہم ز تقدیر حیات آگہ شوی

گویا بقول اقبال قرآن دے لفظ لفظ وچ زندگی دی سچائیاں موجود ہن جیڑھیاں کجھن تے عمل کرن نال انہیں منہ توں پردا ہٹا گھندیاں ہن - زبان نال قرآن پڑھو تاں اے لفظ ماکھی دا گھٹ لگدے ہن - قرآن دی ہک انہیں لے ہے، ہک انہیں آہنگ ہے - ہک انہیں ہر تے موسیقی ہے جیڑھی نظر تاں انہیں آندی پر روح کوں تاں ایویں تازہ، ایویں مست بنا ویندی ہے جیویں روز ازل وچ الست دی مرلی نے السان کوں مست الست بنا ڈتا ہا - اے تازگی تاں مٹھاس اج وی اونویں محسوس تھیندا ہے جینویں اوں ویلے ہا ---

محفل ما بے بے و بے ساقی است

سار قرآن را نواہا باقی است

اقبال ہوں پڑھا لکھا انسان ہا۔ اوں دنیا دے قوانین خود آپ پڑھے ہن۔ خود اتھائیں ونجے
معروضی حقیقتاں کوں موقع تے ڈٹھا ہے۔ اتھوں دی ہتھیب، حمدن، ثقافت تے طرز زندگی دا مطالعہ
کیتا ہے تے ول سارا کھ کھتے گویا۔ بار اٹ لا۔ دی ڈگری گھن تے، پی اتج ڈی کرتے، گویا سچائیاں دی
پوری طرح نال گول پھول کرتے او ایں نتیجے تے پہنچا جو بس اگر کئی شے سچ ہے، حق تاں انسان واسطے او
اللہ دا قانون ہے۔ چیزھا خود خدا نے قرآن وچ ایں دنیا اتے انسان واسطے پیش کر ڈتا ہے۔ قرآن کوں عملی
زندگی وچ سجاتے محمد عربی، محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم نے پیش کر ڈتا ہے۔ ایں درتوں سوا بیا کوئی
سبق دی انسان کو تباہی کنوں نہیں بچا سگدا۔ چنانچہ آپ اقبال سائیں اے فریہندے ہن۔۔۔

فطرت تو مستنیر از مصطفیٰ است

باز گو آخر مقام ما کجا است ؟

انسانی فطرت وچ صرف نور مصطفیٰ ہی روشنیاں کھنڈا سگدا ہے۔ قرآن دیاں روشنیاں تے بس۔
اچھے روشنیاں انسان دا اخلاق وی ہن، کردار وی ہن، معیشت وی ہے۔ معاشرت وی ہے، ہتھیب
وی ہے، حمدن وی ہے تے سب کچھ ہے۔ انہاں روشنیاں وچ جیڑھے اصول روشن ہن تے انسان کوں
آپنی طرف متوجہ کریںدے ہن، انہاں تے عمل کرتے بین الاقوامی سطح تے زندگی، انسانی حیات کوں
سومناں بنایا ونج سگدا ہے۔ امن نال، سکون نال، دل دے اطمینان نال، انصاف نال، عدل، سماجی
انصاف، بین الاقوامی عدل صرف تے صرف انہاں اصولاں وچ ہے تے بس۔۔۔

جز حرم منزل نہ دارد کارواں

غیر حق در دل ندارد کارواں

اے اوںدا علم وی ہا، تجربہ وی ہا، مشاہدہ وی ہا جو او اے آکھن تے مجبور تھی گیا جو حرم یعنی مرکزیت،
خدا دے گھر دی مرکزیت دے بغیر کارواں دی بئی کوئی منزل کئی۔ حق ایویں ہے، حق ایہو ہے، حق نہ
سنجانن والا اپنی سامنے زندگی دی شاہرا تے منزل دا ہرگز کوئی نشان ڈیکھ وی نہیں سگدا۔ حق روشنی
ہے۔ باطل اندھیرا ہے۔ حق چھوڑ ڈیون دا مطلب گھپ اندھیراں وچ ڈھے پون دے برابر ہے۔ حیاتی
دی گہرائیاں وچ اندھیرا وی اندھیرا نظر دا ہے۔ بقول اقبال ایں اندھیرے وچوں باہر آونجن واسطے

اللہ دی ذاتی ہوئی شریعت دا نور انسان کوں راہ دکھا سکدا ہے۔ ایس نور دے بغیر انسان اپنی زندگی دی پگڈنڈی تے کائنات وچ ہمیشہ تاریکیاں دی ڈراکلی راہ اتے اللہ ویندا راہی۔ اقبال دے فارسی لفظ شعر کوں ایس جیندے ہن۔۔۔

شرح بر خیزد لہ اعماق کائنات
روشن از نورش ظلام کائنات

علامہ اقبال چونکہ زندگی دی معاشرتی تے اخلاقی قدراں کنوں اچھی طرح واقف ہا ایس واسطے او اے ادعا ہا جو بغیر دانائے نظر رکھن والے انسان دے ڈوہا کوئی وی انسان باطن وچ، انسانی سیرت وچ، انسانی کردار وچ رنگ تئیں بھر سکدا۔ گویا انسان دے اندر والے انسان کوں انسانی صفتاں نال سنگار نہیں سکدا۔ سیرت تاں اوں ویلے جاگدی ہے جیزھے ویلے اہل نظر دی نظر او کوں جگا ڈیوے۔ جے اندر دا انسان جاگ پوے تاں دل انسانی چہرہ نور وانگوں بلدا ہے۔ او ہمدرد ہوندا ہے۔ او پیار و نڈیڈا ہے۔ او دکھاں دا سہارا ہوندا ہے۔ او دلاں دا ماہی لگدا ہے۔ ایس واسطے جو او ندا ضمیر جاگدا ہے۔ او ندے اندر نیکیاں تے چنگائیاں دا بیج پھلاں وانگوں ترڑتے چن دی مہکار بن ویندا ہے۔ جے اہل نظر دیاں نظراں کھینی تاں دل۔۔۔

می نہ روید تخم دل از آب و گل
بے لگا ہے از خداوندان دل

پرانج دا مغرب انہاں پتلیاں تے مہین حقیقتاں کوں اصلوں تئیں جاندا تے اے وڈا المیہ ہے۔ اقبال کوں دی ایس گلہ دا بہوں دکھ ہا۔ او ایس آہ بھرتے آہدا ہے۔۔۔

آہ یورپ زیں مقام آگاہ نیست
چشم او بنظر بنور اللہ نیست

بنظر بنور اللہ حدیث نبوی دی تسلیح ہے جیندا مطلب ایس ہے جو مومن اللہ دے نور نال ڈیکھدا ہے۔ اللہ دا نور معصی دے آسماناں تے او چرھدا بھ ہے جیندے کنوں ترٹ تے کھنڈیاں ہوئیاں کرناں انسان دے باطن کوں نور بنا ڈیندیاں ہن تاں دل او جہاناں دے واسطے رحمت خداوندی بن ویندا ہے بہوں تاں صحیح معنوں وچ انسان تے آدمی ہوندا ہے۔ ایہوں انسان ہمیشہ تے ہر وقت اوں خیر کنوں

وی لگا ہوندا چیز سی خبر مصطفیٰ کنوں پہنچی ہے۔۔۔

مصطفیٰ داد از رضائے او خبر

نہست در احکام دیں ہیزے دگر

جیزہا کچھ مصطفیٰ دا فرمان ہے اوہودین ہے۔ اوہو حیاتی دا نظام ہے۔ اوہو زندگی دا سسٹم ہے۔ پراج اساں مغرب کوں چنگاں جاندے ہے۔ اساں ادھے ہے جو اوہو ملک اساڈے مری ہن جیزہا سب توں وڈا دھوکا ہے۔ خدا ایں دھوکے کنو اسا کوں بچاوے۔ اقبال تاں ادھا جو ننویں ہتھب دا شہوہ "آدم دری" یعنی آدمیت کش ہے۔ تاں اے سارا کچھ سوداگری وچ چھپا ہویا منتظر دا ہے۔۔۔

شیوہ ہتھب نو آدم دری است

پردہ آدم دری سوداگری است

تاں دل ایں گالھ کوں او ایں بیان کریندا ہے۔۔۔

ایں بنوک ایں فکر چالاک یہود

نور حق از سینہ آدم رلود

"بنوک" در اصل انگریزی لفظ ہے۔ بنک تے ایں لفظو کوں عرباں نے مغرب کرتے عربی زبان وچ "بنوک" بنا ڈتا ہے تے دل مغرب دی ایں سوداگری تے بینک دا، ڈوجھے لفظاں وچ سرمایہ کاری، کو یہودی "فکر چالاک" یعنی عیاری تے مکاری قرار ڈتا ہے۔ دراصل ایہا او بینک کاری ہے جن انسانی سینے وچوں انسانی عظمت دے نور کوں کھس گدا ہے تے دل اوندے سینے وچ ذاتی لالچ، ذاتی مفاد بھر ڈتا ہے اقبال دے مطابق جیزہ ویلے تک ایں نظام کو ختم نہ کر ڈتا ویسی، اے نظام تہ وبالانہ تھیںی تاں دل اے ساری سوداگری محض فکر یہودی چالاکي راہی۔ نہ صرف چالاکي بلکہ اے ساری دانش ہوے تاں بھانوے ہتھب۔ اے سارا کچھ "سودائے خام" ہے تے گھانا وی گھانا ہے۔ تے دل ایں ہیں واسطے اے گال ایں وی بن ویندی ہے جو۔۔۔

آدمی اندر جہان خیر و شر

کم شناسد نفع خود را از ضرر

ایں دنیا وچ اے تاں ہوں کھلی ہوئی حقیقت ہے جو نفع تے نقصان یعنی خیر تے شر کوں ملاتے

- ایں دیں چکدار بھاڈنا ویںدا جیویں ساریاں چیزاں سونا ہون۔ ایں ہیں واسطے انسان کوں دھوکا لگدا ہے۔
- جو غیر کیری ہے تے خردی کیا لٹانی تھی سگدی ہے۔ تاں دل ایں ہیں حقیقت کو سمجھن واسطے اقبال نے
- سلم امہ کوں اے پیغام وی ڈتا ہے جو اگر دین دیاں سچائیاں وی سچان کرنا چاہدے ہوئے تاں تساں
- اپہیں ضمیر دی گہرائیاں دھج تھات پاؤتے غور نال ڈیکھو۔ تاں ساریاں سچائیاں روز روشن والی کار ظاہر
- تھی ولین۔

فاش می خواہی اگر اسرار دیں
جز بہ اعماق ضمیر خود میں
(اقبال)

محبوب جھنگوی دا اعزاز

ڈیرہ غازی خان (مابعدہ خصوصی) بزم ادب و ثقافت دے چیئرمین مسٹر لوک
گلوکار تے گورنمنٹ دو کینٹیل انسٹی ٹیوٹ ڈیرہ غازی خان دے سینئر ٹریڈ انسٹرکٹر محبوب
جھنگوی کوں انہاں دی سرانجی زبان وچ سانس تے ٹیکنالوجی تے کالی کتاب - سونہ کار -
دے مسودہ تے ۱۹۹۳ء دا مسعود کھدر پوش ایوارڈ ڈتا گئے۔ ایوارڈ ڈیون دی - تقریب
گوریل ٹیہہ لاہور دے ہک فائیو سٹار ہوٹل - وچ تھی جیڈے مہمان خصوصی معروف
دالطور اشفاق احمد خان ہن جڈاں جو بے مہماناں وچ ریٹائرڈ جسٹس عبدالبہار گلوکار
صلایت حسین بھٹی تے پروفیسر عباس نجی شامل ہن۔۔ فرید سرانجی سنگت دے صدر
محمد رمضان طالب ہووین کوں وی دینی ادب دے شعبے وچ انہاں دی کتاب - محبوب
رہ دا ۱۰۰ تے مسعود کھدر پوش ایوارڈ ڈتا گئے۔

مثنوی شوکت ہاشمی دی نظم دا ویورا

• ڈاکٹر نصر اللہ خاں ناصر

مثنوی شوکت دی شاعری سرائیکی زبان دی گزری وہائی رست تے موجود روایت توں اصلوں انج نوہکلی تے تخلیقی سطح تے بالکل نویں گور ہے۔ اے شاعری ہک اوجھل ان سونہاں، ان چتھاتے اظہار دا اہٹارنگ اساکوں ملے تے ڈھک ساریاں حیرتاں و نڈیندے۔ ایں گوجھی وچ اچو کے دور دے سانجھے مونجھ مال دی ہن۔ کلہیجے دے سول ساڑے وی تے وچھوڑے دے الم ارمان دی۔ اے شاعری ویسی تے تہدی سچائیاں دا ادراک وی رکھدی ہے تے ایں وچ حیاتی دے بنیادی حق کون گولن دی تن وی لاتی بئی اے۔ نظمیں دے تجزیاتی مطالعے توں پتہ لگدے کہ اساڈی ویسی زندگی دا ہر گوشہ شاعر دے ہتھ و ستا ہے۔ ہتھل ہک پاسے اوندی اندرلی ذات نشاۃ تہندی اے تاں پنے پاسے اپنے چودھار دے دوستوں وان زمینی رشتے۔ ذاتی ڈکھ دیاں امانتیاں انھیں نظمیں دے معنوی اسرار والے گھنڈ وچ لکیاں ڈس دین تے انھیں نظمیں دے مٹھپ سنگھار ابھرو کوون دے امجد ہن۔ اکثر جھیں تے اگرچہ شاعر اپنی ذات، اپنے کلہیجے یا کتابیں ناموجود مخاطب نال ہکلام ہے مگر ایویں لگدے جو اوند ا مکالمہ سارے انسانی وسیب، اپنے عہد تے پورے جگ نال ہے تخلیق عمل دا ایہو گھیر شوکت کون اچ دے مہاندے جدید شاعراں دی تہدیر وچ آہوں آہوں آن کڑا کریندے۔

اساڈی بہتلی داک و ڈاک جھپ کیاں کاسبیل نال انتہادی ولہ وانجھ ہے سونے سانویں ہتھال والے محنت کشی، ویلے دے وکیر وچ آتے کی بن گے۔ انھیں داکسب انھیں دے متھے داکھ بن گیا تے جائیدادری ورتاؤے نے انھیں کون کم تر درجے دا شہری بناتے کی کسی سہیا تے ہر طراں دا دود ڈھپ انھیں تے روا تھیا۔ شوکت مثنوی دیاں نظمیں وچ جا جاتے کیاں دے خلاف ویسی ورتاویاں اتے بھرپور احتجاج ملے۔ او کیاں دے درمیان انھیں دے ڈکھاں، محرومیاں تے لاچاریاں وچ ساہ گھندا ڈس دے۔ ایں طبقے نال اوند ا پانڈھا اتا گھاتا ہے۔ جو ہک شدید رد عمل دے طور تے اوندے کلام وچ چٹکی بھلی مزاحمت پیدا

جی جی اے۔

پہلو ہے والی کار پکھڑے ایس موضوع تے کئی نظمیں پڑھن والے دے اربانی دل کوں اپنی منہ وچ
 مہن کھنڈن۔ ”ونگاری“ ”کی لوکیں دی وڈیاں“ ”ہک اجیری نظم“ ”اپنے ڈسب دیاں گائیں“ ”جی رب
 سائیں“ جیہاں نظمیں سماج دے پیراں تلے لٹیرندے دھہندے انھاں نمائیاں دے دیکیاں کوں متار تے
 پیش کئے ”جی رب سائیں“ وچ ٹانگے دھاوٹ والے کرموں چاچے دے دھی دا ڈکھ بیان کریندیں شاعر انتہا دا
 درد رنجنا تھا تے نظم دے چھمکنو وچ رب سنوں دے آکھوں اپنی دھال فریاد جیہیں عاجزی تے ارداس نال
 بیان کئے اوندی مثال نی۔

ربا ! تہلپی شان عجب ۛ

ظالم کیوں ظلم کھاتے

تہلپے گھر وچ آوڑ دے ہن

تہلپے آکھوں جھک دیندے ہن

اپنا کہتا جھل دیندے ہن

دھل دیندے ہن

اتے مظلوم نصیب مارے — ٹل دیندے

ہن

توں سب سائیں

توں سب سائیں

جی رب سائیں

جی رب سائیں

شاعر اپنی سوچ دی تائی وندیں کہیں ہک وپرے کوں اپنے سامنے نہیں رکھیا، بلکہ جبر دے سارے دیار
 لہذاں سو جھل اکھیں وچ انکار بن تے او کوں ہک ہک ہنجوں ٹویندن۔ او جبر استحصال دی ہر طاقت نال آڑو
 ہٹاے۔ کتھاں روی دا وین بن تے روی دے گھوٹ پیر فریدن سنوں کوں اپنے بھوک سٹہندے۔ سکے

ٹوبے ترمیم دے کال، گسڈے ہکھی پکھیو۔ روی دے بے انت ملک تے دھاڑے اوندا ہاں چھہنہنلن
تے او اپنا پلو چاتے دعائیں منگدے۔

کوٹ مٹھن دا صدقہ میکوں رسدی وسدی روی ڈے چا

ہسدا ستیج ہسدا چولستان تے ہسدی روی ڈے چا

کتا ہیں ”تخت لہور دے نیڑے تیرے واہندی رت دی راوی“ اندر اوکوں بے وسیں دے خواب
ٹٹارے کھاندے ڈسدن۔ او تھر، تھل، چولستان دے، حقیقی وارثاں دا کراث بن تے اُچے کوٹاں تیں اپنا ہوکا
ہچمندے تے آس دا پاند دی نہیں چھڑیندا۔ اوندی آس جو۔

تخت لہور دے نیڑے تیرے واہندی

رت دی راوی سکے

تھل تھر چولستان دے ہچڑے

تخت لہور دی جیل توں نکلن

رت دی راوی دی رت پیدی ویل توں

نکلن

مزاحمتی ادب دے اے لازوال نقش ایس شاعری دا سب توں وڈا سوجھ ہن۔ شاعر نوپاں علامتاں دے
ہک گنڈھے ہوئے نظام نال کئی طراں تے اپنی گال ٹوڑیاء۔ نظم ”چھکے چاہڑن والا موسم“ وچ اظہار دا ہک
نوہکلا انداز اساڈے باہ جھن گھندے۔

وت ڈاندیں کوں

چھکے چڑھ گے

گاہ جو بکھسن

جوڑن والے

بھوں تے داٹے دکھ دکھ کرتے

داٹے اپنے گھر گھن دھسن

خالی پھکے بھوں دے ترنگڑ۔ پے دے وچ

ڈاند ہن شوہرے

مردے کھہرے

خالی پھکا بھوں چرچرے

سال ہیکسن

”تخت لہور دا بھار عجب ۛ“ اینکوں سنیں شوکت دیاں نمائندہ نظماں وچ گنیا وچ سچکے۔ ایں نظم وچ اظہار دی کاٹ تلواری کار تکھی ۛ۔ ون یونٹ دے قبر نے جنوبی پنجاب کوں جیں طرح پسماندگی دی ذات ڈتی تے سبھے وسائل جیں طرح لہور شہر دے مچھے وچ آئے اوکوں ایں نظم وچ وڈی فنکارانہ مہارت نال پیش کیتا ۛ۔ اے نظم شاعر دے اُبھر دیں سیاسی شعور، اخلاقی رویے، سچے ورتارے تے حوصلے دی گواہی دیندی اے تے ایں طرح نظم کوں محروم پسماندہ جنوبی پنجاب دے لوکاں دے دل دی آواز آکھیا وچ سچکے۔

تخت لہور دا ڈاڈا حاکم

بکھ، تس تے ڈکھ

تخت لہور توں ہٹ تے دس

تھل، تھر، چولستان دی مٹی چٹ تے دس

سارا سو جھل تخت لہور دے نیڑے تیرے

تھل، تھر، چولستان دی قسمت دھوڑ اندھارے

جھکڑے۔ جھکڑے

ایویں نظم ”لودا ہوکا“ وچ بکھ ڈکھ تے لکھ دے عذاب گنویںدا شاعر ”ہک نویں سوچ دی نظم“ وچ حیاتی دے دھوڑے دھاپے بیان کریندے۔ نظم ”سندھو تھپڑی چھل دا موسم“ حیاتی دے عدم تحفظ دا ہک بلخ استعارہ برپا تے سامنے آندی اے ”کال سفر دے راہ وچ“ او ترک آساں تے ملو کڑے پالاں دے ڈکھیلے ازاری پندہ ڈسدن۔ ”محرم لولی! لودی لوڑ نیں دے ہائیاں“ وچ آن توں خالی کلوٹھیاں، وسمیاں پتھاریاں

تے اٹن تلکھل مانیاں دے رو دے تے خوشی دے سبو کھل کول مکان رت وچ ولہندیاں چٹوائے۔ لکھ
 ماوی ککھ وچ "چھانواں توں محروم وٹن سک تے رٹاں تھے پیلوں" ککھ دے ہتھوں تھلاں وچ رلدے ہٹن
 دے بھوگ ہسدن پر اساتذہ اشاعر انھیں مذاہب دھوں گزر داکتھاپیں وی مایوسی دا شکار فی تھندا۔ اوکوں یقین
 جو کہ آون والا ویلا خوشیاں دا بچھ بن تے اُبھرے تے محرومیاں "مجبوریاں دی کالی ککھ اندھاری ری رات
 کول سو جھلے دی بختاور من نصیب تھیسے۔۔۔ یقین دا سو جھلا ہر جاتے ہک نواں عزم عطا کریندے۔

سوچ دا ڈیوا ٹم ٹم کر دیا

پیریں رت جو

چیتے پھر گئے

مت بے مت جو

جندڑی پیاری۔ درواں ماری.....

وت وی سنجٹو

راہ گھلندے ٹرے راہسوں

ٹرے راہسوں۔ ٹرے راہسوں

ٹرے راہسوں

بھومیں دا اے جم پل جانڈے جو اونڈے سارے ڈکھ سکھ اپنی دھرتی نال چھینے ہوئے ہن۔ اونڈے
 قدم اپنی زمین تے یقین ری طاقت نال چھینے ہوئے ہن تے اے اوں ویلے تئیں چھینے راہسن جے تئیں
 اونڈی رجت نہیں تھندی۔

اپنی بھومیں اتے چھمار

اپنے پیراں تے تھمار

اپنے جاگن وچ سیار

سچ اداں میں

آخر ہک ڈھنڈا تھک تاں ویسی

ایسہ ویلا 'ایسہ ویلے دا ہنر

تیکوں جھنبندا جھنبندا۔۔۔۔۔

ڈکھ کھ دے باوجود اپنی مادھرتی نال اے اُن کھٹ اُن کھٹ مہبت اساڈے شاعر دی سب توں وڈی طاقت تے توانائی ۵ سر مستی وچ او اپنی رنگی دھرتی دے گاؤں گاندا، جھمریں مرندا صدقے گھولے تھیندا نظر

رے۔

جھمریں جھمر سنگتی نچلے محرم لولی الو

جگنی ماہیے پُے ڈھولے محرم لولی الو

نویاں سوچاں نویاں باتاں راتاں محرم لولی الو

ہسلے ڈھنڈھ تے دسدیاں راتاں محرم لولی الو

ہک سچا شاعر ہمیشہ اپنی دھرتی نال اُن ترث سانگے رکھدے۔ او اپنی دھرتی اتے کوسی واوی نہیں ڈیکھ

سیکدا۔ اوندی ساری تن ساری سک او نکوں سنگارن سنوارن وچ رُجھی ہوئی ہوندی اے۔

چل بابا، چل بابا تہا بیٹا

میں ایں دھرتی دا چایا ہم

شالا میڈی ایں دھرتی تے رات نہ تھیوے

شالا میڈی ایں دھرتی تے دشمنی والی جھات نہ تھیوے

شالا میڈی ایں دھرتی تے ساؤل تھیوے

شالا میڈی ایں دھرتی تے سورج چمکن۔۔۔۔۔ سو جھل

تھیوے

سیانے آہن وطن کشمیر ہوندے۔ بھانویں او پر وحشت سنبھڑی روہی ہووے یا تھل داما رو بیابان

اپنی مٹی دی خوشبو روح اتے ساوٹ ویاں بارشاں وانگوں دسدی اے تے چوگوشہ مہکا ڈیندی اے۔ تھل دے

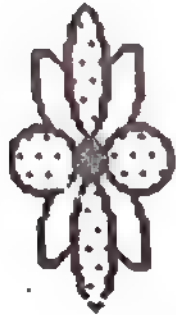
کنڈے تے شاعری دانکا جیا پردہرا قصبہ لیہ جک توں او نکوں محبوب اے۔ "تھل ورتی" وچ پناں ملا لے

جنیاں دا اظہار اے۔

تھل وطن اچ شہر اولڑا

شہر اولڑا لہ

مکدی کال اے ھ کہ سٹی شوکت دا ڈکشن لاجواب 'لینڈ سکیپ خاص تل وطنی' سنجاپو استعارہ
علامتاں ویسی مہتل نال جڑیاں ہوئیاں 'رسمں ریتاں تے ثقافتی رنگا میزی نال رچیاں کچیل نطلل
طراں دیاں فکری جتاں وچوں لنگھدیاں اساڈے تیں پھجدین تے اپنا ہو کا سکھ منویندیں - جیندے نال
کے دور دی سرائیکی نظم کوں ہک نویں سنجاپو نصیب تھی اے -



کاروباری حضرات

لہڑیں اشتہارات ، سرائیکی ، رسالے دی معرفت وسیب

تیں پہنچا سکدن

اے موثر ذریعہ اے - آؤرل تے ٹروں! سرائیکی

شالا و سرے نا!

غزل

صاحبزادہ ریاض رحمانی

لپے لہو مال تیڈا روپ نکھاری ویندوں
 تیڈے رخسار تیڈی سیندھ سنگاری ویندوں
 ریت دی کندھ ، سخن تیڈی وفا دی امید
 ڈھاندی ویندی ، مگر ول وی اساری ویندوں
 دور توں کھرتے تیڈی زلف دے سائے ڈٹھن
 ہاں کھڑا بلدا ، پر اکھیں تاں ٹھاری ویندوں
 میں کنوں نکھڑوں تاں محسوس کریندوں اینویں
 جیویں کوئی چیز تیڈے کول وساری ویندوں
 سر دے بھرنے اساں آئے ہیں تیکوں نیون کیتے
 آ نہ آ پر تیڈے رستے تاں ہوباری ویندوں
 جینویں جینویں توں دوست بنیدا ویندیں
 اونویں اونویں دشمن اساں دھاری ویندوں
 بھن تے آلس نہ ڈکھاو میں سمجھدا بیٹھاں
 پے سمجھیندو جو اساں مار اڈاری ویندوں
 عشق اوں شخص دا پانی دی مندھانی ہے ریاض
 رڑکی ویندوں تے نتارے وی نتاری ویندوں

سرائیکی غزل دانمائندہ شاعر -- ریاض رحمانی

محمد اسلم میٹا

ریاض رحمانی سرائیکی زبان و ادب دا او سرکڑھواں ناں ہے جیندے اتے سرائیکی زبان و ادب جتنا وی ناز کرے او گھٹ ہے۔ انھاں اپنے شعر دے راہیں نویاں محاوریاں، استعاریاں تے تشبیہاں نال ایں زبان دے دامن کوں بھر ڈتا ہے۔ انھاں دا تعلق بھانویں جو بزرگ نسل نال ہے پر انھاں دا کلام پڑھ تے اینویں محسوس تھیندے جو ماضی، حال تے مستقبل کٹھے قدم رلاتے ٹر دے پن۔ انھاں دے کلام وچ ابھام ناں دی کوئی شے نظر نہیں آندی، جیڑھی جو اجوکی نسل دی شاعری وچ عام نظر آندی ہے۔ ایں لحاظ نال انھاں دی ذات روشنی دا یمنار ہے کیوں جو نویں شاعری دی فنی رہنمائی دے میدان وچ انھاں دی خدمات بہوں زیادہ ہن۔ زبان خالص تے کھری استعمال کریندن۔ خیال اچھوتے نویں تے دلکش ہوندن۔

انھاں دا شعری مجموعہ "سوچاں خُشبو لفظ عذاب" دے مطالعے توں بعد انھاں دی صنفِ غزل نال محبت تے دلچسپی دا بھرپور اندازہ لایا وئج سگدے۔ بلاشبہ او سرائیکی غزل دے جماعہ شاعر ہن۔ صنفِ غزل کوں اظہارِ بیندے ہوتیں انھاں آپ کوں حسن و عشق دے مضموناں تائیں محدود نہیں رکھیا بلکہ غم روزگار، تصوف، اخلاقِ حسنہ، روحانیت غرض زندگی دے ہر شعبے کوں اپنی فکر دے دائرے وچ نہ صرف سمیٹے بلکہ گھن وی آندے۔ ایس سارے عمل دیوچ انھاں غزل دے مزاج کوں متاثر نہیں تھیون ڈتا تے بھرپور غزل تخلیق کیتی ہے۔ صنفِ غزل دے کیا خوبصورت شعر تخلیق کیتے نیں، کچھ ٹر

ملاحظہ فرمادو۔۔

مہکدے پن غزل دے اہمہل اچکل
ایں چمن دا ریاض مالی ہے

.....*

ریاض ایہہ ساڈی محنت دا ثمر ہے
غزل دا بوٹا پھلدا پھلدا ویندے

.....*

جیڑھا منکر ہے سرائیکی وچ تغزل دا ریاض
اوس کنوں اپنی غزل دا لوہا منویندے جلوں
انھاں دی غزل وچ تغزل بھرپور انداز وچ ساکوں نظر آندے۔ کچھ شعر ملاحظہ کرو۔۔
پہلی وار خنجر چاتس شالا نازک بانھ دی خیر
دل سو وار دعائیں ڈیندے قاتل کون ہر وار دے نال

.....*

مڈے دل دے پکھی دی اج خیر کائنی
او دل چاتے زلفاں دا جال آگیا ہے

.....*

بے رخی ڈیکھ تے نہ مونجھا تھی
بے رخی ہے شعار بھناں دا

.....*

کھڑے مڈے کون ڈیکھ تے ڈتی سلامی چندر
زلفاں تڑیاں کون ڈیکھ تے کیئا گھٹا سلام

.....*

ایہہ تان توں ہیں میڈا تھی تے بن گیا ہیں اوہرا

میں تاں اونویں تیزا ہاں جینویں جو ہم تیزی قسم
نازک خیالی دے ڈوں شعر ملاحظہ کرو۔۔

تیکوں سبجان گھدی ہے ہر حال وچ نظر
چہرہ لکاتے ٹر توڑیں ٹوراں وٹاتے ٹر

.....*.....

قیس جو سویا تاں جنگل نے مکا ناں جھلیاں
بلجھ دیوانے دے سچ برکوں وساوے کیزھا۔
کہیں کہیں جاتے مزاج دارنگ وی اختیار کر گھدن۔۔

ہے اعلان ٹی وی تے کہیں گم شدہ دا
سیکوں اپنے دل دا خیال آ گیا ہے
معاشرے دیاں ناہمواریاں دا وی تذکرہ کیتا گئے تے او وی مزاحمتی انداز وچ۔۔
چوراہے وچ سولی تے ایہہ لاش خبر ہئی کیندی ہے
کی تھی تے ایں گالھے بر میچیا ہا سردار دے نال

.....*.....

اج بولن تے پابندیاں ہن
کوئی غم دا کیا اظہار کرے

.....*.....

تاجواراں کوں کاڈ ہے میں مستحا کیوں نہیں ٹیکیا
کیا جانن آداب شہانے میں جے مست موالی
ریاض رحمانی دی غزل دے مطالعے توں بعد اساں ایں نتیجے تے پہنچدے ہیں جو سرانگی غزل جیزھا
سفر کر چکی ہے او کہیں لحاظ نال وی اردو یا فارسی غزل توں ہکھوں نظر نہیں آندی بلکہ اساں اے آکھ
سگدے ہیں جو سرانگی غزل دی اکاں دھن دی رفتار اہناں زبانوں کوں کھائیں زیادہ ہے۔

لکھ باترا

صابر چشتی

لکھ دے دن تے ہنگھل پانون
تتڑی ریت دے ترورے
وادی منہء ج جیون کتھا
رنگ رنگ خشبونڈ اڈرے
کال دی اکھ جج تھ تال ہنگھورے
من دی اکھ کیا دیورے !

جاگن سر نروار

اندول اندول سرمیاں زرن
مستیاں کھیلن مونجھاں و سرن
من موجی ہریار
پاہروں آسرن کوٹ حویلیاں
تھیون سروں تار
جاگن سر نروار

رابندر ناتھ ٹیگور دے انگریزی لیکچرزدے مجموعے "Personality" دا سرائیکی اتارا

"وجود"

دے تال تال بہوں نکمیں چھپ ویسی۔

ترجمہ کار۔ صابر چشتی

ملن دا پتہ - سرائیکی ادبی مجلس، جموک سرائیکی بہاول پور
 ”گوتم نال جھڑا“

دے نال نال سرائیکی سوجھوان تے مہاند رے شاعر سیں اشولال دی نویں کتاب چھپ گئی۔
 ملن دا پتہ

۱- سرائیکی ادبی مجلس، جموک سرائیکی بہاول پور

۲- بی شرقی ٹرسٹ کالونی، بہاول پور

۳- بکین بکس، گلکشت ملتان

”بھونڈی بھونڈی تے“

دے نال نال مہاند رے سرائیکی شاعر سیں رفعت عباس دیاں نظمیں دی نویں کتاب چھپ گئی۔

ملن دا پتہ:-

۱- سرائیکی پبلشنگ ہاؤس ۳۲۲ - شیر شاہ روڈ - ملتان

۲- اوشین بکس کینٹ ملتان

”ناتھ جی“

دے نال نال سرائیکی سوجھوان تے لیکچر سیں ملک عبداللہ عرفان دے لوک قصیاں دی ڈوجی
 کتاب داموہری پاترا چھپ گئے۔

ملن دا پتہ:-

۱- بی شرقی ٹرسٹ کالونی - بہاول پور

۲- سرائیکی ادبی مجلس جموک سرائیکی بہاول پور

ساول

ارشاد متین

اندھے کھوہ دی سرانندی کھڑے پل دے ساوے پتروی ہن پلے تے ککھے تھیون لگ پے ہن۔ ایہو کو وٹ
 نں رہ گیا ہئی۔ جیندے اگے دل وی کجھ کان ساول ہئی اے ساول وی ایس ہڈھے پل دیاں انھاں پاڑاں دی وجہ
 نل ہئی جیڑھیاں بھوئیں دے کھراٹھ تے رکڑ تھیون توں پہلے شوہہ گیایاں ہن۔ ہن تاں اے حال و جو بورنگ دا
 پانی کھڑا کھڑا کنگوں تھی دیندے پر بھال و جو ساول کوں دھرتی تے پیر جھاوٹ ڈیوے۔ ”پتہ نہیں ایس پانی کوں ساول
 نل کیہاں دیر پے گئے۔“ مالو سوئی دی چونہ نال کھڑ ہناتے مٹی کوں پھر لیندے ہوئے آکھیا۔ اوں ہک داری دل
 تھے تے سچے تھ دی چھاں پھندے ہوئے پل دے پتڑاں کو بچھاتے ڈٹھا۔ پر رت بدلن توں پہلے پتڑاں دا رنگ و
 ٹوٹ اوندی سمجھ توں بہرا۔

اے پندراں دیکھو زمین مالو کوں دراشت دج ملی ہئی۔ بچ دیکھیاں تے امباں دا باغ ہئی تے باقی تے ہاڑی
 سانٹی دیاں فصلاں تھنڈیاں ہن۔ ڈوجوگاں تے بچ ست منجھس گاں تیں تاں اوندیاں آپٹیاں ہن تے مزارع دے
 دھور ایس کوں علاوہ ہن۔ باغ آلی زمین وچ انھاں زناوراں کھتے گھاسے تھی پوند اہاتے حق ہمسائے دی چک چاندوی
 نہ مکدی ہئی۔ گھردا کیر لسی، مکسن، دانٹاں، کپاہ ہر شے اوندے کھتے بے امیک ہئی۔ چوگا رچ ہئی تے کھوہ دا مٹھا پانی
 دی دل انھاں درختاں تے پکھیاں دی رونق کیویں نہ لگے ہا۔ ویلا وہاندا رہاتے مالو دے ہک پے توں او توں
 چارے پتر شر سکول وچ داخل تھی، پڑھائی پوری کر، نوکری کریندے شہر دے ہو رہے تے مالو جوان پتڑاں دے
 ہونڈیاں آٹھی جموک تے آٹھی زمین تے کھارہ گیا۔ زمانے تے وقت دے نال نال جوگاں دی جاڑیکٹر آگئے تے کھوہ
 دی جابورنگ۔ مزارع دی جا نوکر آگئے۔ نوکراں مال دی اچھی کیتی جو ہک ہک کرتے سارے زناور یا تاں مَر بھر گئے یا
 دل انھاں کوں قصائی کھل گئے۔ باغ اچڑ گیا تے اخیر اوندے سکے وٹ در کھاٹاں کوں وک گئے۔ مالو آپے پتڑاں
 دے اکوں ہنڈنا ریا جو آٹھی زمین دا کجھ خیال کرو پر انھاں کو آپٹیاں نوکریاں تے شہر دے کم کار توں فرصت ملے

ہاتیاں پڑھڑے دی کہیں مچال تے دھیان ڈیون ہا۔ کرنی خدادی اے تھی جو ہک ڈھنہہ مالمو کوں زور دا بخار تھیا۔
 اوندے پتراں کوں اطلاع ملی تاں او آپنے پیو کوں علاج معالجے دے بہانے شہر لہ آئے۔ بھراواں رل صلاح کیتی
 پڑھڑا زمین دی کرتاں مسجدائیں خواجواہ اتھاں چنمے کھوڑی پئے کیوں نہ زمین کوں ٹھیکے تے ڈے ڈتاوئے۔ پتراں
 دی صلاح توڑ چڑھی تے زمین ٹھیکے تے نہ گئی۔ ٹھیکے کنوں وی کوئی خاص آمدن تاں ہئی کئے ناں ہک ڈھنہہ اتھاں ڈیر
 بیج ملن دے لالچ وچ آتے سڑک دے نال لکدا پنج وگے رقبہ ہک کارخانے دار کول وچ ڈتا، جیئیں ایندے اتے چڑھ
 صاف کرن دا کارخانہ لایا۔ کارخانہ چالو تھیا تاں ایندے گندے پانی کوں ضائع تھیندا ڈیکھ ٹھیکیدار کوں ہک سبھی
 بنی مفت پانی نال پورے ڈہ وگے رقبہ تے روٹی شروع کڑتی۔ ایں پانی دے گلن دی دیر ہئی چھاڑیاں دے وچ لھر
 تاں خیر کیا تھینوی ہئی کوئی سادا تیل تک نہ رہیا۔ سوائے ہک پرانے پیل دے۔ پر اچ تاں پیل وی رنگ بدلانی کر
 ہا۔ کتھائیں ایندیاں پاڑاں کوں وی گندہ پانی تاں نہیں کھا گیا۔ ساول کی تاں حیاتی کی۔ کتھائیں ایکوں وی سوکڑ
 تاں نہیں لگ گیا۔ پر اے کینویں تھی مسجدے۔ مالمو کوں یاد آیا جو پیل دیاں پاڑاں تاں کھوہ دے اندر تائیر
 اوندے پانی نال وچ رلیاں ہن، ایندا مطلب اے جو کھوہ دا پانی وی گندا تھی گئے۔ ایں خیال دے آندے ای او
 کھوہ والے پاسے دید بھنوائی تاں اے ڈیکھ تے حیران رہ گیا جو ہک سادا کچوچ پیل کھوہ دے گل وچوں سرکڑی
 کڑے۔

مجید

مجید ناشاد

کو "سرائیکی" سہ ماہی رسالہ کا ضلع لودھراں کے لیے نمائندہ
 خصوصی مقرر کیا جانا ہے۔ ان کے ساتھ رابطہ کے لیے مندرجہ
 ذیل پتہ نوٹ فرمائیں۔۔

مجید ناشاد۔۔ دفتر روزنامہ "کارنامہ"۔۔ لودھراں

کجھ کالھیں شاعری بارے

ارشاد تونسوی

شاعری کیا؟ ایندا بندے دے حقیقی مسائل نال کتنا تعلق؟ کیا شاعری محض لفظیں دی کھلے؟ ایہو جیہیں ہوں سارے سوال ہن جیڑھے بندے دے ذہن ء چ آندن جیڑھے او شاعری یا آرٹ دے بارے سوچیندے۔ کیوں جو بظاہر جیوٹ دا جیڑھا عام ورتاراء۔ بندے دے جیڑھے عام سکھ ہن اونڈیاں جیڑھیاں عام خُشیاں ہن، جیڑھیاں چیزاں اوکوں آرام ڈیندیں، انھیں دا تاں کئی سمبندھ شاعری نال نہیں بندا۔

ہک سائنسدان، ٹیچر، ڈاکٹر، مستری تے کاریگر دی سمجھ آندی ء جو سوسائٹی ء چ کوئی نہ کوئی مفید کم کریندے، جیندے نتیجے ء چ ساکوں سکھ ملدے۔ ہک کاریگر پلنگ پٹیندے تاں جو رات کوں ساکوں چنگی زندر آوے۔ ہک سائنسدان ریڈیو ایجاد کریندے تاں جو ساکوں باقی دنیا دیاں خبراں ملن۔ پلنگ آرام ء ہووٹا چا پیداء جو ساکوں سوکھ ملے، پر پلنگ دا خوبصورت ہووٹ دا بظاہر ساڈی زندر نال کئی تعلق نہیں، تاں وٹ اسان ششی دے بہتر استعمال دے نال نال انھیں کوں سوہٹا دی ڈیکھن چاہندے ہن آخر کیوں؟ اے ایجھا سوال ء جیندا سائنس کنوں کئی جواب کوئے نی۔ اے زرا پر آرٹ دا مسئلہ ء۔ سٹہب صرف بندے دی لوڑ ء۔ منجھ کوں تاں ایس کالھ دی ضرورت نہیں جو اونڈی بندر کتنی سوہٹی یا گھوڑے دے سنبھ کتنے سوہٹے ہن، اے گھوڑے دا مسئلہ دی نہیں۔ پر اے بندے دا مسئلہ ء جو اوکوں تن کجٹ کھتے صرف کپڑا ضرورت نہیں، کپڑے دا سوہٹا ہووٹ تے چنگاں سیتا ہویا ہووٹ دی اوندا مسئلہ ء۔ ایویں جیوٹ دا مسئلہ ء کیا بندے کوں چیزیں دی تھوڑیاں انھیں دی زیادتی خش رکھ سچدی ء کیا بندہ محض اچھا فکر کھا کے زندہ سچدے، اچھی موسیقی اوکوں خش نہیں کریندی۔ بندے کوں پالے کنوں بچٹ کھتے صرف گرم کپڑے دی لوڑ ء یا اوندا چنگاں سیتا ہویا ہووٹ دی ضروری ء۔ کہیں پہاڑی چشمے کوں اُکھ کے صرف اونڈے نال ساکوں اپنی ترمہ لہاوٹ دا خیال آندے یا اونڈے ڈیکھن نال خش دے کئی

ہے جذبے دی اُبھروں؟

کیا کھجس داک جمنڈ ڈیکہ کراہیں مھن پند کھاوٹ دا خیال آندے؟ تاں اتھاں اے سوال ضرور اُبھردے جو کیا بندہ ایسہ کجھ جیڑھا ساکوں بظاہر نظر آندے۔ جیکوں کھاوٹ کھتے مگر چاہیدے 'پاؤٹ' کھتے کپڑا چاہیدے تے سمھن کھتے پنگ چاہیدے 'پراساں' ڈہدے ہیں جو اوکوں مگر کھتے صاف تے سوہٹا تھاں دی چاہیدے جمنڈے جیڑھا او کھاٹا رکھ کے کھاوے۔ کپڑے دے نال اوکوں سوہٹا سیتا ہویا دی ہوٹا چاہیدے۔ تاں ساکوں محسوس تھندے جو بندے دے اندر ہک بیا بندہ دی موجودہ 'جمنڈیاں' ضرور تاں پہلھے بندے کنوں دکھریاں ہن۔ او ڈوجھا بندہ جیڑھا لکھا ہوئے 'جمنڈے' آتے اسان اکثر توجہ نہیں کریںدے 'شاعری' یا آرٹ اوں Neglected بندے دا مسئلہ۔ دنیا دے سارے فنون لطیفہ موسیقی 'مصورى' یا شاعری اوں اندر دے بندے کوں سمجھن سانگے وجود جیڑھا آئین۔ اس واسطے اے بندے دے اندر دا مسئلہ اے اوںدا روحانی مسئلہ دی جیڑھا تے جمالیاتی مسئلہ دی۔

شاعری دا جمالیاتی پہلو:-

انسان ابتدا کنوں یا جنت کنوں نکلیں کنوں اچ تئیں مسلسل اپنٹے گرد و پیش کوں خوبصورت تے سوہٹا ڈیکھن دی جدوجہد کریںدا آندے تے چیزیں کوں اپنیاں لوڑاں مطابق شکل ڈیوٹ کھتے چیزیں دی ماہیت جانٹ ہوں ضروری۔ اس عمل جیڑھا ہر قدم تے اوکوں نویں انکشافات تھندن 'نویں تجربے' حاصل تھندن تے نویں روشنی ملدی۔ اس روشنی جیڑھا او چیزیں کوں پرکھن دے نویں طریقے کولہندے۔ اوںدے نال نہ صرف اوںدا گرد و پیش بدلے بلکہ اوںدے اپنٹے اندر وی تبدیلی آندی۔ اوکوں چیزیں دی Quality دا پتہ چلے 'جمنڈے' نال اوںدے اجتماعی تے انفرادی شعور جیڑھا دلوما تھندے۔ جمنڈے نال اوںدی شخص ترقی Development تھندی۔ اے مسلسل عمل جملہ چیزیں جیڑھا عددی Quantitative تبدیلی آئندے 'اتھاں Qualitative تبدیلی دی آئندے' یعنی چیزاں معیاری ہوں۔ چونکہ اے سب کجھ آدمی اپنٹے ماحول جیڑھا بہتری کھتے کریںدا پیا ہوندے۔ اس آکھوں جو او اپنٹے اچ کوں اپنٹے کل کنوں سوکھا ڈیکھن چاہندے تے اے سوہٹا اوںدا اپنٹے ماضی تے اپنٹے گرد و پیش دا تقابلی مطالعہ ہک پورے جمالیاتی نظام کوں تشکیل ڈیندے تے اے مطالعہ جتنی دیانتداری مل

کینا دی کوئی اچ اتا خوبصورت ہوسی۔ اچدے نال نال اے اچ اوندے آون آلے کل دا ماضی وی ۛ۔
 اچ دی خوشی کوں کل دی خوشی بناون کتے اپنے پچھلے تجربے دا تسلسل وی چاہندے 'جندے کتے
 اوکوں ہر وقت اپنے آپ کوں باخبر رہنا پوندے تے اپنیاں ۛجھلیں کامیابیاں دا مسلسل ریکارڈ رکھنا
 پوندے تے او ریکارڈ اوندے شعور ۛ۔ چیزیں کوں پرکھن دا ڈا ۛ۔ اے ڈا ڈو طراں دا ۛ ہک علمی تے ڈو جھا
 ئی۔ شاعری دا تعلق ڈوجھے طریقے نال ۛ۔ شاعری بندے دے اندر سٹھپ دا ہک پورا نظام وضع کریندی
 ۛ۔ آون آلے کل دے خواب ڈیندی ۛ۔ آون آلی کل دیاں خوبصورتیاں کوں بشارت دی شکل ۛ چ
 بندے دے سامھنٹے کھن آندی ۛ تاں جو آون آلے کل دا کراڑ اوندے کتے آسان تھی ونجے۔
 جمالیات دا اے سارا نظام ساڈے پچھوکڑ نال جڑیا ہویا ہوندے۔ تمام فنون لطیفہ شاعری سمیت ساڈی
 ۛجھلیں تسلیں دی کامیابی یا تجربے کوں اگلی نسل دو ورثے دے طور تیں منتقل کریندے تے اے ورثہ
 بنے سوردے تے سوہنے طریقے نال اگلی نسل کوں پہنچسی اتا اوندے کتے آگوں دا رستہ سکھاتے سوکھا
 نہیں۔ ہن جے تاں چرخہ اپنی دھمی کوں ڈاچ وچ ڈیو تاں اوکوں کتھاں چاکے ٹری۔ ہن تاں محض
 لوسلیں تے رکھیا ہویا ڈھسی یاوت شاعری ۛ چ کہیں لطیف علامت دے طور تے نظر آسی۔ پر چرخہ
 ساڈے اجتماعی لاشعور ۛ چ زندہ راہسی۔ اے گالھ تاں طے ۛ جو بندے دا سکھن دا عمل تاں ہمیشہ
 راہسی تے سکھن دی تعلیم ۛ چ تاریخ لکھن دی شامل راہسی تاں ریت وی کہیں نہ کہیں شکل ۛ چ
 لئی راہسی۔ شرط اے ۛ جو بندہ اے سیارہ نہ چھوڑ ونجے۔ تاں کیاوت اے ریت نہ ٹری؟
 بندہ اپنے ماضی نال اپنی ریت دے حوالے نال جڑیا ہوئے۔ چونکہ ساڈے کولوں "عبرانی روایت"
 زیادہ مضبوط ۛ ایں واسطے اساں بندے کوں دل مٹی ۛ چ پور ڈیندے ہیں۔ مٹی دی امانت ولامٹی کوں
 اے ڈیندے ہیں۔ ساڈن دی روایت ہن ساڈے کولوں مک بگئی ۛ۔ ایں واسطے ساڈی نویں شاعری ۛ چ
 سوانہ ولفظ ورتھجن مک گئے۔ قبر ہن ساڈے اجتماعی لاشعور وچ کلھی رہ بگئی ۛ۔ سوانہ ہن لغت وچ
 لالکی لغت دی دراصل لفظیں دا قبرستان ۛ۔

گالھ کہیں ہن پائے نہ گئی ۛ۔ اساں گالھ پئے کریندے ہاے روایت دی تے روایت دی ساڈی
 عملیات دے دن تن ۛ چ ہوں وڈا رول ادا کریندی ۛ۔ روایت دا سب توں وڈا سبندہ شاعری نال ۛ۔

اپنے وڈوڈیریاں دیاں تمام کامیابیاں جیڑھیاں جیوٹ کوں سوہٹاتے سکھا کرٹ وچ انھیں حاصل کینن، انھیں کوں اہلیاں نسلاں تیں پہاؤٹ وچ جیڑھا رول شاعری دا وچ او پئے کہیں فن دا نہیں۔ موسیقی، مصوری تے ہنر باقی فنون گنگھے ہوندے جیکر انھیں دے پچھوں شاعری نہ کھڑی ہوندی۔

شاعری دا روحانی پہلو :-

کہیں حد تیں اے گالھ اسان سمجھن وچ کامیاب تھئے ہیں جو سٹھپ بندے دا روحانی مسئلہ دی بندے۔ کئی ہوں ودھیا عطر تیل آلی کچی وچ پا کے کہیں کوں پیش کیتا ونجے تاں اوندی خشبودی خاصیت تاں اونویں راہسی پر پیش کرٹ آلے کوں اتنی خش نہ تھسی جتنی جے او کہیں ہوں سوہٹی شیشی وچ اُٹلی ویندی۔

خوبصورتی، تناسب تے توازن محض اکھ دا مسئلہ نہیں بلکہ پورے آدمی دا مسئلہ ہے۔ آرٹ یا شاعری کئی فلسفیانہ آدرش نہیں رکھدے تے نہ اے شاعری دا مسئلہ ہے۔ اونویں تاں شاعری نہ پڑھیے بغیر وی زندگی گزر ویندی وچ تے ہوں سارے بندے اینکوں وادھو وی سمجھدن تے اپنے دعوے وچ اواتے غلط وی نہیں، کیوں جو اسان ہر چیز نال اوندی افادی پہلو اپنے آگوں رکھیا ہویا ہوندے۔ عقل تے دلیل جیڑھی شے کوں چنگاں سمجھدی وچ، اسان او گالھ من کھندے ہیں۔ ایسا گالھ وچ تمام مذاہب دی بندے کوں کجھ بشارتاں دیتاں ہوئیں تاں اسان انھیں کوں من کھندے ہیں پر زاہد تے عابد لوک اپنی عبادت وچ کڈا ہیں کڈا ہیں اوں مقام تے جی ویندن جو انھیں کہتے آگوں دا کئی وعدہ یا بشارت عبادت دی ترغیب نہیں بڈی، بھل جو انھیں دی ذات دے عرفان دا سبب بڈی وچ۔ ”شاعری جزو نیست از پیغمبری“ شاید ایہو جھیں موقعی واسطے آکھی گئی وچ۔ عرفان ذات دے اس سفر وچ شاعری دی لوڑ پوندی وچ۔ او سفر معین الدین چشتی کوں درپیش ہووے یا عثمان ہارونی کوں

”نمی دانم کہ آخر چوں دم دیداری رقصم“ نہ جانڈیں ہوئیں وی نہچن زندگی دی کہیں مادی تسکین دے حصول دا سبب کائے فی۔ ناچ ڈیکھن آلے دے نال نال نہچن آلے دا وی تاں کئی مسئلہ بڈا ہے جیڑھا اوکوں نہچن تیں مجبور کریندا ہے۔ یقیناً اے اوندی کئی روحانی مسئلہ وچ۔ کئی اینجھیں گنڈھ جیڑھا نہیں پئی کھلدی۔ کئی اینجھیں ترنگ وچ جیڑھی اوکوں نہچن تے مجبور کریندی وچ۔ ایہیں ترنگ وچ وچ

نہیں ہوئیں اپنی ذات دی کہیں اہنجھیں چھپی ہوئی خواہش دی تسکین چاہندے جیڑھی اوکوں عقل
تے دلیل سمجھائیں گی۔ سائنس دی ڈتی ہوئی کئی مادی سہولت اوکوں خشی نہیں ڈیجی تیں دت اوکوں
اپنی ذات دے اندر جھاتی پاؤنی پوندی ء تے اوکتھاپیں ہوں جھکے تے پگجھیں زمانیں ء ج اپنی کہیں
ادھوری خواہش کوں لبھن دی کوشش کرندے۔ گھپ اندھارے ء ج ڈھکھن دی خواہش۔۔۔۔۔ کیا
اس خواہش دے پورے تھیون را کئی عملی ذریعہ ہے؟

سیانے آہن جو تہاڑی ادھوری خواہش ہمیشہ ادھوری راہسی 'اوندے پورے تھیون داویلا اوہو ہا
جیڑھے ویلے اوخواہش جی ہی۔ تے ہن اے ادھور ہمیشہ اوندے نال راہسی۔ اسل قصہ کیوں سُنڈے
ہیں؟ قصہ کھنن ساکوں کیوں چنگاں لگدے کیوں جو اسل کہیں ویلے وی کلھے نے رہن چاہندے۔
چپ ساکوں ڈیندی ء۔ چپ ساڈے اندر دے بھو پاہر کڈھ آندی ء۔ اندھارا ساکوں اپنے
چدھار کنوں انچ کر ڈیندے۔ اسل ہک بے دے نال اس واسطے وی جڑیے راہندے ہیں جو اسل موت
کولوں ڈوسے ہیں۔ اے گلہ کتھاپیں ساڈے لا شعور ء ج پہہ گئی ء۔ جیکر اسل اپنے ساتھ کنوں وچھڑ گیو
سے تان ساکوں بلائیں کھاوسن۔ ہن اس ڈر یا بھو کئی شکلاں بنا کھنن۔ وچھوڑا دی اوندی ہک شکل ء
۔ پر کس کنوں وچھوڑا....؟

اے ہک سوال ء۔ ڈوجھا سوال موت دا ء 'فنا دا۔ تمام مذاہب اس خوف کوں دور کرن دی ہوں
کوشش کیتی ء پر بندہ فنا دے خوف توں نکل نہیں سگیا۔ او اپنی بقا دے ہوں جیلے جوڑیندے 'اوندی
اپنی نہری سی 'چلو اوندے تان دی بقا 'اوندی نسل دی بقا۔ کتنے لوک ہن جیڑھے اس یقین نال مردن
جو اسل امر تھی گئے ہیں.....؟

آدم کنوں اس دم تائیں اسل اوں جنت کوں لبھدے دے ہیں جیڑھی ساکوں اسل سارے بھو
کوں بچا کھنسی.....!

اسل ایندے کہتے کتنے پان مرندے ہیں تے اوندے نتیجے ء ج اسل کیا تھی گئے ہیں۔ فطرت
دی اے ساری پراسراریت کتھاپیں ساڈے اتے کھلدی کھڑی ء۔ ساڈی بے بسی 'جبر تے اختیار دے
سارے مسئلے دی دراصل اوں ازلی بھو دا حصہ ہن۔ جنت 'وصل' وچھوڑا سب دی کوری وجہ ء۔

ساڈے گزریے ہوئے تے آوٹ آلے کل دے درمیان جیڑھا اچ دا پل ۛ۔ ایہو ۛ ی ساڈا جیوٹ ۛ۔
ایکوں اپنے آوٹ آلے تے گزریے ہوئے کل نال کینویں جو زیندے ہیں ایہو ۛ ی ساڈی زندگی کرن راہ ۛ۔
ۛ۔ ایں ہک پل دے کتنے تقاضے ہن 'ساڈے تن دے تقاضے کنوں انج..... ہک لمبے پندہ دے
پاندھی وانگ 'پندہ جیڑھا لہاوی ۛ تے اُن ڈٹھاوی۔ ایکوں روپٹ کے تاں نے گزار سہجے۔ پر ایں
سچ کوں من واسطے وی اسان تیار کوئے نی۔ جو جتھاں ایذا انت تھیندے بس اتھاہیں اسان پچھتے۔ تہم
مذہب تے آدرش ایہو کجھ ڈسیندن۔ اسان ایکوں منیندیں ہوئیں وی ایں گالھ کوں نہیں منیندے،
ایں انت کنوں ڈردے ہیں۔ ساڈے اندر کتھاہیں شک ۛ۔ کئی گالھ حالی تیں پردے وچ ۛ۔ اسان اپنے
خوابیں وچ اپنے خیالیں وچ آوٹ آلے کل دے بارے سچھندے ہیں۔ اوندے گزارٹ دے منصوبے
ہٹھندے ہیں۔ کڈاہیں دل گزریے کل دے ڈہدے ہیں۔ تاں ساکوں لگدے جو دل پچھوں تے دل وچوں،
او ویلا ساکوں ہکلاں مرندے۔ اسان خوابیں وچ اگوں وی کہیں سک دا اظہار کریندے ہیں۔ تاں وی
اے کڈاہوں گزریے ہوئے ویلیاں دے وچ لگدی ۛ۔ یعنی ہک تاگھ ۛ۔ ہک سک جیڑھی ساکوں
پچھوئیں سڈھیندی کھڑی ۛ۔ اسان اپنے ایں فسلجیا کوں کڈاہیں پرانے کھتے وچ لہندے ہیں۔
کڈاہیں کہیں ملدے جلدے جائیں کوں پینٹ کر کے اسان ایندا اظہار کریندے ہیں۔ تے اسان اپنے کل
کوں کہیں نہ کہیں طراں اپنے اچ نال جوڑٹ چاہندے ہیں۔ بعض اوقات اسان اپنے آوٹ آلے کل
دے سدیں نال جوڑٹ پئے دیندے ہیں۔ تاں ایویں ساکوں ہک لمحے دے ہزارویں حصے ۛ وچ او جنت
نظر آندی ۛ جھندے ۛ پوں ساڈے ڈاڈے کوں کڈھ ڈاگیا۔ ہک لمحے دا روحانی تجربہ پورے آرٹ دی
بنیاد ۛ۔ اتھاہیں اوکوں تمام صحیفیں دی سچائی دا یقین تھیوٹ پئے دیندے۔ اتھاہیں اوکوں اپنی صلیب
دی عیسیٰ دے مونڈھے تیں لگدی ۛ۔ ممکن ۛ بعض لوکیں کھتے اے گمراہی ہووے۔ او مذہب کوں
اوندے صحیفیں کوں منیندا وی نہ ہووے۔ پر اوندے کھتے وی اوں لمحے دے ہزارویں حصے دی سچائی دا
یقین ہوندے۔ رقص کوں نہ ڈھکھٹ آلا بندہ وی سچا تھی سہجے۔ پر کھل کے نہ بچ سہجی دی لذت دا
شاید اوکوں کڈاہیں وی اندازا نہیں تھی سہجدا۔ شاعر کوں جادوگر آکھٹ آلے وی "سبعہ معقولات" دے
مقابلے وچ کئی اوں کنوں وڈی آیت کوں ۛ ی کجھ ۛ وچ ننگن دی اجازت ڈے سہجے ہن۔ شاعری دیا

سجائی دا اقصوں وڈا اظہار پیا کیا ہوسی۔
 ہا، البتہ اے سیانے دا مسئلہ ء جو اہوں شاعری دی کیا شکل ہوسی۔ کیوں جو آونٹ آلے کل دے
 خاب دی تاں اتنے سدھے سادے کائے نہ ہوسن۔

اے ڳالھ جو شاعری اپنے اندر کئی وڈا آدرش رکھدی ء یا کہیں ہوں وڈے مقصد کہتے شاعری کیتی
 ویندی ء تاں ایس ڳالھ دا حالی تیں فیصلہ فی تھی سبکھا۔ سارے سیانے ایس ڳالھ دے حق وچ کائے فی جو
 شاعری کوں کہیں مقصد دا حصہ ہووٹا چاہیدے۔ بہر حال جے کئی شاعر اے سمجھدے جو اوندے آتے کئی
 ہوں وڈی ذمہ داری ء تاں وت ساکوں اوندے تے اوندے ایس مقصد نال کئی غرض کائنی۔ جے او
 شاعری کوں کئی سیاسی کم گھنٹ چاہندے تاں اوسدھا سدھا سیاست دان کیوں نہیں بن ویندا۔ کیا شاعری
 'آرٹ بذات خود کئی مقصد نہیں؟'

بہر حال ایندے آتے وی ساکوں اعتراض کرن دی اے جیلپی لوڑ کائنی کیوں جو آرٹ دا کم جے
 بندے دے اندر دیاں ڳنڈھیں کھولن ء تاں کئی یقین کئی بشارت تاں اوں ویلے وی موجود ہوندی ء
 جیڑھے ویلے کئی شاعری کریندا پیا ہوندے۔ سارا آرٹ ایس یقین تے بشارت دا ناں ء۔ ایندے پچھوں
 اوندی طلب کتنی سچی ء۔ ایہا طلب ءی شاعری دی پرکھ ء تے ایہا طلب ءی شاعری دی لوڑ ء۔



خواجہ غلام فرید

شفیق الماس - لودھراں

خواجہ غلام فرید سرائیکی وسیب دے چانو پچانو شاعر ہن۔ بلکہ اے وی آکھیا ونج سبکدے جو موجود سرائیکی ادب دی بنیاد ہن۔ اور بنیادی طور تے صوفی منش شاعر ہن تے تصوف ء ج ابن عربی دے نظری وحدت الوجود دے قائل ہن۔ انھاں دی شاعری وچ جا بجا اللہ رب العزت دیاں شانناں دا ذکر ملدے۔ عشقِ حقیقی دے مرتبے تے فائز تھیون پاروں او اپنی نظر نال جو کعبہ وی ڈیہدن۔ اوندے وچ انھاں کون رب سوہنے دا جلوہ ڈسدے تے ایسا گالھ انہادی شاعری دی اساس ء تے انھاں دی شاعری کون نوہکلا روپ ڈیندی ء۔ مثال دے طور تے انھاں دے اے شعر ملاحظہ کھنئے ونجن تاں انسان اے محسوس کرسبکدے جو اے شعر آکھن ویلے شاعر سرور تے لطف دے کیڑے مزے گھندا پیا ہوسی۔

بن دلبر شکل جہان آیا

ہر صورت عین عیان آیا

کل وچ کل شے ظاہر ھ

سوہنا ظاہر عین مظاہر ھ

خواجہ غلام فرید دی شاعر عشقِ حقیقی دا مظہر ھ۔ ذات الہی نال انھاں دا عشق ایڑہا ہا جو اوسوائے محبوب حقیقی دے پی کوئی شے ڈیکھن واسطے تیار نہ ہن۔ بلکہ انھاں تاں آپنے عقید تمنداں کون وی ایہو درس پڑے جو او مظاہر فطرت ء چ خالق حقیقی دا عکس محسوس کرن تاں جو انھاں دا اپنے رب نال حقیقی تے پکا سانگا جڑ ونجے۔ انھاں دی اے کافی سُن دے ویلے طالبِ حق دنیا وی حقیقت بھل کراہیں ذات باری نال تعلق محسوس کریندے۔

ھ عشق دا جلوہ ہر ہر جا

سبحان اللہ سبحان اللہ

روہی ایمن ، تھل دے چارے
جھٹاں بروچل کروں نظارے
گزرے ٹپڑے رہن کوہ طور

روہی نال محبت دا ہک بیا انداز انہاں دی شاعری وچ مختلف ریتاں دے حوالے نال ملدے۔ خاص طور تے روہی دی ثقافت دی جھلک انہاں دے کلام وچ واضح طور تے ڈٹھی وچ سبجی اے۔ حوالے دے طور تے اے کافیاں آپٹے اندر لطف دی ہک عجیب کیفیت رکھدین۔

وچ روہی دے رہندیاں نازک چٹیل
آئے مست ڈیہاڑے ساوٹ دے
آ چٹوں رل یار پیلوں ہکھل نی دے

روہی دے حوالے نال خواجہ صاحب دی شاعری کوں جتنا وی پیش کیتا ونجے گھٹ اے۔ کیوں جو انہاں دا جم پل تے حیاتی دا عرصہ اتھائیں گزران رہا۔ تہوں انہاں کوں نہ صرف اتھوں دے انساناں نال رل مل رہی دا موقع ملیا بلکہ اتھوں دے ڈھور ڈنگرتے ڈوجھیل جانوراں نال وی وہ پوندا رہا۔ خواجہ صاحب نے اپنی شاعری وچ موقع دی مناسبت نال انہاں دا ذکر وی خوب کیتے جیویں جو۔

تڈڑے چمکن ، بکیرے گھوکن
جرکاں ترکھاں لونبڑ کوکن
بگوہیں شوکن ، سانھے بھوکن
نانکس دی شوں شوں یار
یا

سہنس چکور ، چندور چپیرے
شاغل گیت ٹاوٹ دے

خواجہ صاحب دی وچھوڑے دی شاعری آتے وی روہی دی ثقافت دا اثر ڈسدے۔ انہاں دی وچ ہونے دی شاعری دی سب توں وڈی خصوصیت میڈے خیال موجب اے وی ہ جو انہاں ایندے وچ

باوجودیکہ خواجہ فرید صوفی شاعر بن پر انہاں دی شاعری، سچ اوں ویلے دے حالات 'حب الوطنی' خود داری تے روی دی پس ماندگی بارے پسوں کجھ ملدے تے انہاں دی شاعری رساں رواجیاں تے رہی دا مجموعہ وی ہے۔ خواجہ فرید نے اپنا ذریعہ اظہار صرف سرائیکی زبان کوں فی بٹایا بلکہ ہندی 'سندھی' پنجابی 'اردو' عربی 'فارسی' دے الفاظ تے مصرعیاں دا استعمال انہاں دی شاعری کوں چار چندر لافیندے۔

نواب آف بہاول پور، خواجہ فرید نال خاص عقیدت رکھندے بن۔ خواجہ صاحب دی انہاں واسے ہمیشہ دعاؤں رہندے بن۔ پر خود داری تے جذبہ حب الوطنی دی وجہ توں او ریاست اتے انگریز مشیراں دا تقرر اپنی آزادی اتے شب خون سمجھدے بن۔ ایں گلہ کوں انہاں ایں طرح نواب آف بہاول پور کوں سمجھائے۔

صبح صادق خاں صاحبی مانٹیں
پاسرے گلے کانٹیں
سہجوں پہلوں سج ستاروں
بنت تے تخت کوں جوڑ چٹکاتوں
اپنی مگرمی آپ دساتوں
پٹ انگریزی تھانٹیں

خواجہ صاحب دی وطن نال محبت دا اظہار انہاں بالزبس توں وی فہم دے 'جو انہاں اپنی شاعری ذرا ذرا مختلف دلیاں نال کہتے۔ روی تھل دہن دیاں محرومیاں دا ذکر ایں انداز وچ کہتے جو انہاں محرومیاں اندروی بک حسن پیدا تھی کے۔

تھیاں روی منگھ ملہاراں
کل گل گلزار بہاراں
وچ ہوندیاں گھنڈ تنواراں

ویب دے استعمال تھیون آلے زیورت ہار سنگھار دا وی ہک نقشہ سامنے آئیے۔ ایس پاروں نہ صرف و
پھوڑے دی کیفیت واضح تھی ہ بلکہ قاری کوں روئی دے موجد (اوں دور وچ) زیوراں توں وی آکائی
تھندی ہ۔ ایندی مثال تکیوں شعراں وچ ڈٹھی وچ سبکدی ہ۔

بولا ہنسو کس نوں پاواں
ڈھولن کتہم نامنظور

یا
جئیں ڈینہہ دیاں دل لکڑیاں تانگیاں
اُجڑیاں سُرخیاں ' مہندیاں مانگیاں
بولے بیٹے ہنسو چور
یا

بھاگ ساگ سنبھی توں رٹھڑے
ہار حملاں گانے ترٹڑے
ٹوٹے پانہ چوڑ پلی دو یار

مکدی چالھ اے ہ جو خواجہ غلام فرید دے کلام کوں کئی حصیاں وچ ونڈیا وچ سبکدے تے ہر حصے آتے کئی کئی
کتاباں لکھیاں وچ سبکدن۔ خاص طور تے اے عنوانات تاں خواجہ فرید دی شاعری دا لازمی حصہ ہن۔ مثلاً
وحدت الوجود، حسن، عشق، معرفت، تصوف، چھوڑا، رجاہیت، دھرتی نال پیار، روہی دی ثقافت، اللہ تے
رسول نال عشق، بزرگان دین نال محبت، خود داری دا تذکرہ انہاں دی شاعری وچ جاء جاء تے کھنڈیا پے۔
صرف ایس چالھ دی ہن لوڑ ہ جو کئی ایہو جیہاں بندہ ہووے جیڑھا انہاں موضوعات اتے کھل تے لکھے تاں جو
ساڈی موجودہ تے آوٹن آلی نسل تیں خواجہ صاحب دے کلام دا صحیح مفہوم وچ سبکے تے او ایس کلام وچ لکے
ہوئے پیغام کوں سمجھن جو گے تھی و بجن۔



میت دے رودھے

عبداللطیف بھٹی

ہیں ساوٹ دی گالھاء، مست ڈیہاڑا ہا۔ اسان تے بدلے پورب ماڑ ڈکھن دے۔ کجے بھورے
 سو سوون دے۔ بھینگ بھینگ مینہ، وا پورب دی کھلے، ٹھڈ ڈے جھولے کوئل پوے، ڈیوے دے
 چھڑ دا گے جھڑک ونجے ہک آوے۔ لختہ گڈ تھیون پل وچ کانو کان۔ گڈ تھیون تاں دھوں اندھار کار
 کان تھیون تاں پرکھرا، دل ایس تھیا جو بکروال آکھٹے تھے، کجیے، دل دل کجیے تے رت رت دسی۔
 ٹھڑی روی، ٹوہیے تار متاراں، تے ٹپے، ٹپیل دے تن پئے، سوکاں خنکی چائی رونق آئی۔

میڈی منڈھ لاوی عادت و، ساوٹ گے رت سہانی ہووے، مستانی ہووے، مینہ دس پوے
 پورب گھل پوے تاں میں گھر نہ بہسے۔ میکوں ملنا ہووے تاں ٹپیل تے آملو۔ محبوب سوار ہوندے
 رسی رسی رت، رت تے رت دے ساوٹ چھلے، ساوے پیلے لال تے نیلے۔ کھوں لائی تے لائے من بھانے
 - کرینہ تے مورے دھوتے پوتے۔ اکھیں ٹھارن من کوں بھاون روح رچاون۔ واہ قدرت دے
 رنگ۔

گذریل ڈینہ دی گالھاء۔ ساڈی دستی ساوٹ وٹھے تے رت وٹھے۔ تھل چترانگ باغ بہاراں
 روی رت دے کنڈے لکڑے پیلیاں تاں بہاراں۔ مولا ماڑوسایا۔ دل خوش نہال۔ جھوکاں آباد تے ٹل
 - مال مست مدام۔

میں کھلا سب توں اچے ٹپے دی ٹوٹی تے بیٹھا ہم۔ مینہ کھڑ گیا ہا پر مست ہوا دے جھولے
 اتویں ہن۔ بے تیں دید پوندی نظر دیندی نکڑے نکڑے ٹوہیے چھوٹے چھوٹے دھورے۔ مٹی دیاں
 مکاراں۔ مستی مستی جو کوئی سدھ نہ پوے۔ ہک داری بکروال ولا دیے۔ جھڑ گیا۔ دھرتی ملی۔ کالے
 رتن بدل مرتے آئے پر سرتوں لنگھ گئے۔ کہیں بے گوٹھ۔ میں موسم دی مستی وچ مست قدرت دے
 نظاریاں وچ کم بیٹھا ہم۔ کیا ڈہداں میں جو میڈے ککے لاواسکی رحمت ٹائی میڈے سرتے آیا کھڑے۔
 رحمت کیا آیا جویں بلہن میڈے آگوں آگیا ہووے۔ اوہے ٹپے اوہے جانیں جتھاں چاریاں بکھیاں نے

گائیں۔ میں حیران تھم رحیم دامنہ لٹھا ہوا۔ ڈکھار اتے مونجھا۔ ابھل مونجھا جو میں کنڈاپیں اوکوں ایویں نہ ڈٹھا۔ میں انھی بھاکل پاتم تاں او ڈسک پیا۔ ”خیر تاں ہے کاکا؟“

میں پچھا تاں پر پر ہنجوں۔ میں کنڈ تھیں حوصلہ ڈتا۔ تاں اوں میڈے منہ دو ڈٹھا پر سک وچ گوئے کیوں پوئے۔ رحیم دا حال حویلا دی سنوٹ میڈے نکلے لا دا بنگی، ہکے چوئے دا چیلہ۔ اچکل سارے موضعے دا ناکی آپ دی ناکی پو ڈاڈا دی ناکی۔ ساڈی وستی ہکا۔ ساڈا گھرا پٹا پر رحیم دانہ کوئی رٹ نہ تاڈا نہ کھو نہ کھاڈا۔ اپنا نہ پو مادا۔ ترہجھی پیڑھی زیلدار دے رقبے وچ ٹٹھی۔ ساڈا ہلن گڈ گڈریئے۔ رحیم چار ڈھاڑے سکول دی آیا ہا پر بھیج گیا۔ اسان کٹھے کچھیل کھیلایاں۔ جھاہرس ہکھلیں۔ صادق واہ دیاں سادیاں تے مرن اراکس دی واڑی وچوں خروڑے پٹن اچ وانگوں یاد۔ میڈے اُبے منی دا زمیندارہ تاں چھوٹا موٹا ہا پر گذر گذران سکھی ہی۔ وس وسیب وچ نک نموز پٹی بٹائی وی ڈھیر ہی۔ میوں پڑھائی دا شوق ہاتے ایہو شوق نوکری تیں گھن آیا۔ دل اسان اپنے اپنے روہیماں وچ رجھ گیوے۔ پر جڈاں وستی اندر ہم تاں رحیم ہر حال ملدا۔ دل نال ملدا۔ نکلے لا دیاں یاداں ان کھٹ خوشیاں۔ وڈے سن دے عذاب ڈکھ ڈکھڑے۔ ساڈے پو ڈاڈے دے ڈکھ سکھ سانجھے ساڈے وی رلے۔ ابا انھاں نال کان کٹر کھاندا ہا، میں ڈکھ سکھے ویلے رحیم دے کم آندا ہم۔ میوں چنگی طرح یاد و ساڈی حویلی جڈاں وی کوئی منت منوتی ہوندی کوئی پرناں یا طور تاں رحیم دا ابا نہال سارے کم سنبھلندا۔ وسیب وچوں کھٹاں بسترے کٹھے کرن۔ کانڈھے پچاؤن، دیگاں پکاؤن، دل پاتریاں پتروٹے دھوٹن توں گھن نیندر اگاڑن تیں جتا راہندا ساڈے اُبے دی چنگی راہدی۔ جڈاں چاچا نہال رضا تھیا تاں قل کندھانے اُبے بہشتی کھتے۔ رحیم نکلے سن وچ پر نیا۔ ابا مولیں تاں ساری کیتی کرتی ایندے سر۔ نکلے نکلے پال گھر چڑیا گھر۔ روزی اوہا ساری موضعے دیاں جھامتاں تے خط، صلہ سال دے دانے تے اللہ جائے۔ جیوڑھے حال وچ نہال گذاری، یارو! میں تاں بُبر وچ پے نیم، چلو ساڈے یار نال تہاڈی چاٹ سنان تاں تھی گئی۔

میں رحیم دے کھانے چرے دو ڈٹھا تاں اوں ٹھڈا شکارا بھرا پٹی ڈکھ دہانی سٹائی۔

”بھئی صاحب! منکیوں تاں پتہ اُبے دے مرن دے بعد کیتی کرتی میڈے سر۔ نکلے نکلے پال

بھٹس بھرا دی نال - سوچم ایس کم و چوں پوری نی پوندی کوئی بی کاری کراں - ہتھ پیر مار زیلدار کوں
ڈاہ وگے مستاجری گھن گھدم - پریت ہری قسمت سڑی - کپاہ نہ بنی - مستاجری دا نوڑ گل وچ -
زیلدار نال مکی ہئی - جو مٹھ فصل تے ڈیاں - ایہ تیں گالھ کر او سوچاں دے
پس گیا - میں اوکوں گھاٹ وچوں کڈھیا ہوش آیس تاں پولیا -

”مٹھ دی معیاد آگئی - زیلدار مستاجری دا تقاضا کھتا - میں بکیروات آئیم - کمر وچ نہ کوئی چھل نہ ہر -
کلے تے کھنگالی گان ہئی - گمردی لسی ‘رکھانے توں ہجے پنے جاسے - زیلدار جو آیا ہک کھٹس نہ بنی‘
گال کھول تے راہی - بالوں زاریاں کیتیاں ‘بھرجائی تمبڑی پیریں پئی پر اوں ہک نہ منی تے ویندا تھا - ہر
جائی تمبڑی سر چا بدھیا‘ پال رو رو چپ کر گئے - میں وی سرانگیم پر لسی کھتے ترس بیگوسے - پال سوپے
سوپے مگر چالوکان دے درتے ونج کھڑن - ایہ کوئی نویں گالھ تاں نہ ہئی - پو ڈاڈے کنوں دستی آلیاں دا
نمک کھاندے آئے ہیں پر چار ڈیہاڑے اپنا دھنولاپی ڈٹھا ہا سے ‘رووٹ آوے پر تھیوے تاں کیا تھیوے -
گال تے گالی ہئی ساکوں اوہا پچی - بالوں اوندے نال دل چالایا - ہجڈے ٹکر بھنوں تے ڈالا کھوا کھوا کاری
دے گھا کر کر گالی کوں دہڑ بٹا کھڑیونے - ایہ تیار تھی ‘جو ڈہدیں سک لے - بکوری گال آلا ڈکھ بھل گیو
سے - سوچو سے وہڑا جھو ساوی تھی - کھیر پیوں - مکھن کھاسوں‘ درتے مٹی دا گھپکار ہوسی -
-----“رحمن دلا چپ کر گیا سنگ وچ گولے پھس بیگونس - ڈکھارا تھی گیا - بولے بول نہ سکے -

”کاکا رحمن جوان بن یار - آخر تھیا کیا؟“

اوں تر تر میڈے منہ دوڈٹھا -

”کاکا! تھیوٹا کیا ہا - کل سوپے سوپے زیلدار رٹھ پھردا پھردا درتوں آلتکھمے پھمھس‘ دے
رحمن آل اے یہ وہڑ کھندی؟ عرض کیتم -

”مٹھن دا مال و سوہنا“ فٹ پولیا -

”پچی دوتے جوان پرسوں چھوہراں دیاں طہوراں ہن - کل برادری دی روٹی و - متاں بھند
کھٹ پودے - شاباس ایہا دہڑ دیرے تے پچائی آ“ -

”بھٹی صاحب! میکوں تاں ککھ سکھ گیا - بت وچ ساہ نہ رہا - سنوار آگئے - اکھیں آہوں

ادارہ "واہ منجی سیت ساڈی" - ہال گماہ کرن کئے ہن - وڈر کھول دیرے پچا نم - اچ نور حضور دے
 دے ساڈی سیت تے کالی پھر گئی ۔ -



سہ ماہی فراست - بہاولپور



مجلس ادارت رسالہ سرائیکی کے جملہ اراکین ملک کے نامور شاعر و ادیب
 پروفیسر سہیل اختر کو بہاولپور سے ایک معیاری اور خوبصورت اردو
 انگریزی ادبی رسالہ جاری کرنے پر مبارکباد پیش کرتے ہیں - "فراست"
 کے پہلے ادارے کا اقتباس پیش کیا جا رہا ہے جو سہیل اختر کے عزائم کا آئینہ
 دار ہے ۔۔۔ (ادارہ)

"ہم کوئی بلند بانگ دعوے تو نہیں کرتے - کوشش کی جائے گی کہ یہ
 رسالہ قاری کے اعتماد کو بحال کر دے اور ہم اس فورم سے اچھا اور
 خوبصورت ادب اس تک پہنچا سکیں - ہم کوشش کریں گے کہ "فراست"
 میں جو تحریر بھی شائع ہو وہ لائق اعتنا اور قابل مطالعہ ہو کیونکہ ادب کی
 ایک قدر یہ بھی ہے کہ وہ اپنا پیغام اس رنگ سے پیش کرتا ہے کہ وہ
 قاری کے دل کی دھڑکنوں سے ہم آہنگ ہو جاتا ہے اور پڑھنے والے کے
 ذہنی افق کو وسعت دینے کے ساتھ ساتھ اسے ایک روحانی سرور و مسرت
 اور بھت و انبساط سے بھی ہمکنار کر دیتا ہے -"

(سہیل اختر - مدیر اعلیٰ)

محمد بخش نوروز دی شاعری

فدائے اطہر

نال محمد بخش ہانے۔ پہلے بخش اتے دل نوروز تخلص رکھوئے۔ بہاول پور دے نواحی علاقے مبارک پور دی دستی کرانی دے واسی ہن۔ ۱۸۷۵ء وچ اتھائیں جے آتے ۱۹۱۷ء وچ وصال چوئے آتے اتھائیں دفن تھے۔

غریب ماہیو دے پتر ہن۔۔۔ بلپن اِج ای یتیم تھی گئے۔ دستی کرانی دے ہک خدا ترسی زمیندار ملاں پیر بخش ہوراں ہمدردانہ طور تے پال سانجھ دا ذمہ چاتا۔ اوں ویلے دے عالم بزرگ حکیم قادر بخش ہوراں کول تعلیم واسطے جلال پور پیر والے بھیج ڈتے گئے۔ حکیم ہوراں کنوں آپ مسیس سعدی دی گلستان ای پڑھ گئے۔ کیوں جو پڑھائی دا ایہ سلسلہ اُگوں دونہ ٹر گیا۔ ایندے بعد انہاں دادھیان شاعری دو تھی گیا۔ حضرت خواجہ غلام فرید دے آکھن تے اپنا تخلص بخش کنوں نوروز رکھ گھدوئے۔ انہاں دی سندھی شاعری اچوں نمونے دے طور ایہ ہک ڈوہڑا ڈیکھو۔

شوق شراب محبت دیاں میکوں گھٹیاں یار پلایاں
درمخانی وحدت والے سے سے چساں پائیاں
میکوں قرب حقیقی دیاں بھرڈتیاں یار صراحیاں
بخش تنبور تھیا تن سارا جڈاں تاراں عشق ہلایاں

ہک عام روایت موجب نوروز حافظ فتح محمد ہوراں دے ہتھ بیعت کیتی ہئی۔ پر ڈو جھی روایت مطابق او اپنے استاد حکیم قادر بخش ہوراں دے مرید ہن۔ انہاں دی شادی بارے کئی گھڑیل کالھیں مشہور ہن۔ کئی جامپوری (سرائیکی شاعری) دے آکھن مطابق نوروز سڑی دستی دی ہک ینگر چھوہر کول پسند کرتے شادی کیتوئے۔ جیندی فوتگی پچھوں فقیری اختیار کر گھدوئے۔ ہک بی اکھاوت اے وی ھ جو او دساں ناں دی نمنگو نال عشق ءچ ناکامی سیوے حقیقی عشق دیاں پوڑیاں چڑھن پئے گئے۔ جیر دھلے جو اے وی سچا ھ جو

انہاں دا شرعی نکاح انہاں دی ہک سکی شریاں جیرہی وساں دی وڈی بھین ہئی نال تھیا ہا۔ اتے اے شادی مٹل دے لاگ کنوں پاک ہئی۔ بی بی شریاں وچوں ہک پتر غلام سرور ہا۔ شریاں دی فونگی پچھوں ڈوجھا نکاح دی کیتا ہئے۔

آپ ہوریں فطری طور تے آزاد منش اتے قلندر صفت آدمی ہن۔ سرائیکی شاعری دا ایہ دور خواجہ فرید علیہ رحمۃ دا دور ہا۔ بھادیس جو سرائیکی شاعری بیاں صنفیاں وچ وی لکھیندی پئی ہئی پر خواجہ فرید ہوراں دے اگوں سرائیکی دے بے شاعر بے حقیقت تھی تے رہ گئے ہن۔ کیوں جو اہمہ کافی دے شاب دا دور ہا۔ خواجہ فرید ہوراں ایں صنف کوں ترقی ڈے کراہیں فنی اتے فکری اچائی تے بچا ہا ہویا ہئی۔ ہیں ڳالھوں ایندا منطقی اثر ایہ تھیا جو نکادڑا شاعر آپٹے ویلے دی ایں مقبول شعری صنف کنوں اثر قبولیا اتے ہیں صنف وچ طبع آزمائی کرن لگ پیا۔

ادب دے ایوان وچ ویلے دی ہکا ای اچی اواز اُبھردی ء۔ اوں سویاں بیاں اوازاں جھکیاں پئے ویندین۔ اتے کچھ دیر بعد اوہی وی ختم تھی ویندین۔ ویلا تھوں فنکار کوں اپنے سرائیکیں تے بلھیندے جیرہا خود کوں بیاں کنوں نکھیڑواں اتے منفرد کر ڈکھاوے۔ جیندا ادبی قد کاٹھ اپنے ہمعصر ایں کنوں نکلتا ہویا ہو دے۔

وقت دے نو مکے فنکار دے مقلد ویلا گزرن ڈے نال نال خود بخود مک ویندن اتے انہاں دے فن دیاں لاٹاں مہم پئے ویندین۔

خواجہ فرید ہوراں دا آپنا نو مکلا رنگ ہا، منفرد اسلوب ہا۔ انہاں دی بہوں ساری شاعری دا خلیت دا اظہار ہئی۔ اتے تصوف انہاں دا خاص موضوع ہا۔ انہاں دی ڈٹھاڈ نخی سبھے ہم عصر ایں بیٹھی اتے موضوعی اعتبار نال خواجہ ہوراں دی تقلید کوں ای فن دا کمال سمجھ گدا۔ اتے کافی اوں اچائی تے ونج پچی، جیس کنوں اگوں وچنڈ دے سارے رستے مک ویندن۔ جذبہ، اثر، سوز گداز، تصوف، سوہنیاں تشبیہاں اتے دل چھکویاں ترکیباں اوں ویلے دی شاعری دا سنگھار بن گئے ہن۔ قلبی وارداتیاں کوں استعاریاں، علامتاں، تلمیحات اتے کنٹیاں دی اوٹ وچ پیش کیتا پیا ویندا ہا۔ گویا خواجہ فرید ہوراں دا انداز عصری ادب دی روح رواں اتے نجان بن گیا ہا۔

محمد بخش نوروز انہاں لوکاں وچوں ہن جیڑھے وقت دا پیرا چاؤں دی بجائے 'وقت کوں اپنے ہتھوں
ٹٹا تے مجبور کر ڈیندن۔ آپ خواجہ فرید ہوراں دے ہمعصر سنگتی اتے عقیدت مند ہن۔ خواجہ صاحب دے
مصرعیاں دے جواب وچ کافیاں لکھ ڈیکھندے ہن۔ 'تھوں دور دے شاعر ہووٹ دے باوجود وی مروجہ شعری
روایت کنوں پاسا بچیونے۔ آپ فارسی اتے عربی دے عالم ہن 'اردو وچ وی مشق خن کریندے ہن۔ امد
شعری اتے لسانی تجربے ہک نواں رستہ کڈھن وچ انہاں دے بہوں کم آئے۔

جیکر اوہ روایت شکنی دی جرات نہ کرن ہاتماں شاید خواجہ فرید ہو راں دا دور کچھ بیا عرصہ باقی رہوے ہاتے جدید دور ہوں عرصے بعد شروع تھیوے ہا۔۔۔۔۔ نوروز ہو ریں ہک قادر الکلام شاعر ہن۔ انہاں شاعری دی ہر صنف کوں اپنائے۔ مثلاً نعت، مرثیہ، مثنوی، کافی اتے ڈوہڑے وغیرہ۔

انہاں دی مشہور مثنوی ”لیلیٰ مجنوں“ ۱۳۱۸ھ دی لکھی ہوئی ہے۔ ایں قصے دے شروع وچ حمد ’نعت‘ منقبت دے علاوہ ہک قصیدہ وی درج ۛ جیرمہا بہاول خاں عباسی دی شان ۛ چ لکھیا گئے۔ ایں مثنوی دے سکھ عنوانات فارسی عبارت ۛ چ لکھے گن۔

حمد دے کچھ شعر دیکھو۔

ہے پاک خدای ذات فنا وچ باہر حد بیان کنوں
اوہ قائم قیوم سدا بے عیب زوال زمان کنوں
کن۔ نیکون توں کیتی صانع کل تکمیل جہان کنوں
آؤکھ، 'جماد نبات حیواں نوں ھ کل وزن میزان کنوں
اتھ ٹمس و قمر فلک نا فارغ نت گردش گردان کنوں

ہر شے ایویں نہ پھیری گردن مالک دے فرمان کنوں
 مجوں دی بے چینی دا نقشہ انہاں لفظاں وچ چھکے نے۔

سچ کالم نہ پھر جواب ڈیوے سڈیلی نام پکار کرے
 ایویں شام و سحر ہن لیل لیل تا کجھ بیا اظہار کرے
 کل کپڑے پاڑ برہنہ تھیا، گل بے شری دا ہار کرے
 بھج نکلتا پاہر شہر توں مجنوں گردس جنگل بار کرے
 بہہ اپنے حال سناوے دل کوں نا کوئی پیا غنوار کرے
 کھڑ مارے کوک کوکاراں مجنوں جاں جاں بدن ازار کرے

آپ دیاں کافیاں دے ڈوں مجموعے ”شعلہ دلسوز“ دے ناں نال چھپن۔ انہاں کافیاں وچ خارجیت
 دی بجائے داخلیت دا ڈھیر اظہار ملدے۔ لفظاں دی چٹت، ترکیاں دی وٹت، تشبیہاں اتے استعاریاں دا
 رنار اتے نکھریا ہویا اسلوب انہاں دی انفرادیت دا ثبوت ڈیندن۔ کافی دے اے شعر ڈیکھو۔

لگی جز نوک جادی ۛ
 نہ اتھ کوئی جا دوا دی ۛ
 اوہے جھنکاں اوہے رولے
 مٹھامنہ کر کے نہ بولے
 لکھاں داری بھنم بھولے
 قسم اوندی ادا دی ۛ
 میڈا کوئی حال نہ پھولو
 تھیا تن چاک نہ تو لو
 اوندے وچ جے رتی بگولو
 نہ بالکل کئی وفادی ۛ

کہیں کافی دے کجھ شعرا میں ہن۔

سدا دلدار دو ویساں
 نہ بے اغیار دو ویساں
 آیم صورت ایما کرتے
 رہاں نت یار دے درتے
 ڈیساں جندڑی اتھاں مرتے
 نہ دل گھر بار دو ویساں
 نہ منہ پوئے نہ دل ڈیکھے
 ایسے ہن شوخ دے لیکھے
 بھجن نت ساہوئے پیکھے
 نکل مٹج بار دو ویساں

نوروز ہوراں آپٹیاں کافیاں وچ قلبی واردات اتے معلومات عشق بہوں واضح انداز وچ بیان کیتیں
 - کافیاں وچ مجازی عشق دا رنگ غالب اتے بتا رواں ھ - جذبے دے تادے نال نال لفظاں دے صوتی آہنگ
 دا خاص خیال رکھئے نے - مترنم قافیے اتے رواں بحر انہاں دے شعری اثر کوں ودھا پڑتے -

جیویں جو پہلے ڈیسا گئے نوروز ہوراں دا خاص میدان ڈوہڑے ہن - آپ دے ڈوہڑیاں دے مجموعے
 "ڈوہڑہ جات نوروز" دی آپٹی ہک نکھیرڈی حیثیت ھ - جیڑھے ندرت خیال 'شکوہ الفاظ اتے اظہار جذبات
 دا اعلیٰ نمونہ ہن - گویا انہاں دیاں ساریاں فنی خوبیاں ساکوں ڈوہڑیاں وچ مل ویندیں - نمونے دے طورے
 اے ڈوہڑے ڈیکھو -

مُونجھ محبت متراں والی کہتے حال فقیرن ' بدن زہیرن
 سٹ کے طعنے مہٹھاں دے ہر پاسوں لگدے تیر ہن ' لوک شریر ہن
 زخم پرائے ڈکھدیں ڈکھدیں تھی گئے دا من گیرن وقت اخیرن
 مینہ ساوٹ دھرتیاں تے کہتے نیر و نیر ہن ضعف شریر ہن
 جے ڈوکھے نوروزن ساڈے پھاتے بے تفصیرن ' بگل زنجیرن

یاد اے ڈوہڑا دیکھو۔

سارے جگ وچ بھکیا ساکوں تیڈی یار محبت
 سے بحر تھل مار مڑلایا کراچار محبت
 اینویں بگل وچ بکیر کھتیو نے کھتیا مار محبت
 ہک ہک در دی خاک تھیو سے اینویں خوار محبت
 نوروزا منصور جھس سے چاڑھے دار محبت

الفرض نوروز ہو ریں آپٹے جذبات دے اظہار واسطے جیر مہادی سانچہ ورتے اوہ اپنے طور تے مکمل تے
 پہواں اتے موضوع دے مطابق زبان تے بیان دے سارے تقاضے پورے تھے نظرون۔ او اپنے ویلے
 دے ہک جرات مند، روایت شکن اتے منفرد اسلوب دے شاعر ہن۔ جنہاں دیاں متعین کیتیاں ہویاں شعری
 روایتاں بعد دے آؤن آلیاں واسطے مستقل ادبی تے فنی روایتاں بن گیاں۔



Saraiki

the language of one fifth of the total (114 million) population of Pakistan. Its home, Indus Valley, is situated in the central part of Pakistan. This regional language is, therefore, unique in the sense that it is spoken and understood in all the provinces of the country. So it rightly claims to serve as a bridge for mutual understanding and harmony in national affairs, tastes and interests.

By promoting "Saraiki". Saraiki Adbi Majlis is, therefore, contributing with the nation of national glory, and we are proud of it.

New era of activity has set in with the advent of M.A. Saraiki course of studies at Islamia University, Bahawalpur (Sep. 1989) and transmission of "Rut Rangilari", a Saraiki programme from Lahore T.V. Station (April 1990)

We are yet trailing 30 years behind other regional languages such as Sindhi, Punjabi, Pushto and Baluchi.

News Bulletin in Saraiki on T.V. Screen is the just demand coming from the majority and reputed sources should very kindly be granted as a right.

روسی دے ڈو منظر



IN MEMORY OF THE LAST CROWNED RULER



**Ala-Hazarat, His Highness, Nawab Alhaj General
Sir Sadiq Muhammad Khan Abbasi-V**
(G.C.S.I., G.C.I.E., K.C.V.O., LL.D., N.Q.R.)
Bahawalpur State